

Γ. Κανδήρου – Δ. Πασχαλίδης – Σ. Ρίζου

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Με ανθολόγηση κειμένων



**ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ**

Θέση υπογραφής δικαιούχων δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, εφόσον η υπογραφή προβλέπεται από τη σύμβαση

«Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου».

Εκδόσεις Πατάκη - Εκπαίδευση

Γ. Κανδήρου, Δ. Πασχαλίδης, Σ. Ρίζου, *Νεοελληνική γλώσσα Γ΄ Γυμνασίου*
(με ανθολόγηση κειμένων)

Διορθώσεις: Κλέαρχος Σμυρναίος

Υπεύθυνος έκδοσης: Βαγγέλης Μπακλαβάς

Σελιδοποίηση: Μαρία Αναγνωστοπούλου

Εικόνα εξωφύλλου: Ιωάννης Στύλος

Copyright © Σ. Πατάκης Α.Ε.Ε.Δ.Ε. (Εκδόσεις Πατάκη), Γ. Κανδήρου, Δ. Πασχαλίδης και Σ. Ρίζου, Αθήνα, 2019

Πρώτη έκδοση από τις Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, Αύγουστος 2020

Κ.Ε.Τ. 7815 – Κ.Ε.Π. 607/20

ISBN 978-960-16-7728-6



ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 210.52.05.600, ΦΑΞ: 210.36.50.069

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078

ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑ: ΚΟΡΥΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ – ΠΕΡΙΟΧΗ Β΄ ΚΤΕΟ), 570 09, ΚΑΛΟΧΩΡΙ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, Τ.Θ. 1213, ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, ΦΑΞ: 2310.70.63.55

Web site: <http://www.patakis.gr> . e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1η ΕΝΟΤΗΤΑ Η Ελλάδα στον κόσμο

A. Εισαγωγικά κείμενα	9
B. Παρατακτική και υποτακτική σύνδεση των προτάσεων	13
B1. Οι διάφοροι τρόποι σύνδεσης των προτάσεων	13
B2. Οι επιλογές στις συνδέσεις των προτάσεων και οι συνέπειές τους στο λόγο	28
B3. Οι συνδέσεις των προτάσεων στον προφορικό λόγο	33
Γ. Σύνθεση ερευνητικών εργασιών	38
Δ. Λεξιλόγιο	42
Ε. Δραστηριότητες παραγωγής λόγου	50
Διαθεματική εργασία	58
Ας θυμηθούμε τι μάθαμε σ' αυτή την ενότητα	59
Ασκήσεις για εμπέδωση	60
Προτεινόμενα θέματα για ανάπτυξη	62
Κριτήριο αξιολόγησης	65

2η ΕΝΟΤΗΤΑ Γλώσσα - Γλώσσες και πολιτισμοί του κόσμου

A. Εισαγωγικά κείμενα	67
B. Είδη δευτερεύουσων προτάσεων	71
B1. Ονοματικές και επιρρηματικές προτάσεις	71
B2. Ειδικές προτάσεις	76
B3. Βουλευτικές προτάσεις	79
B4. Ενδοιαστικές προτάσεις	83
Γ. Λεξιλόγιο	85
Δ. Διατύπωση αιτιολογημένων κρίσεων	97
Ε. Δραστηριότητες παραγωγής λόγου	106
Διαθεματική εργασία	110
Ας θυμηθούμε τι μάθαμε σ' αυτή την ενότητα	111
Ασκήσεις για εμπέδωση	112
Προτεινόμενα θέματα για ανάπτυξη	117
Κριτήριο αξιολόγησης	123

3η ΕΝΟΤΗΤΑ Είμαστε όλοι ίδιοι. Είμαστε όλοι διαφορετικοί

A. Εισαγωγικά κείμενα	125
---------------------------------	-----

B. Ερωτηματικές προτάσεις - Ευθύς και πλάγιος λόγος	127
B1. Ερωτηματικές προτάσεις	127
B2. Οι ερωτήσεις στον πλάγιο λόγο	136
B3. Από τον ευθύ στον πλάγιο λόγο και αντίστροφα	141
Γ. Λεξιλόγιο	148
Γ1. Ρήματα και εκφράσεις για τον πλάγιο λόγο	148
Γ2. Λέξεις για την ισότητα και τη διαφορά	149
Δ. Σχήματα λόγου. Κυριολεξία και μεταφορά	152
Ε. Δραστηριότητες παραγωγής λόγου	160
Διαθεματική εργασία	164
Ας θυμηθούμε τι μάθαμε σ' αυτή την ενότητα	165
Ασκήσεις για εμπέδωση	167
Προτεινόμενα θέματα για ανάπτυξη	170
Κριτήριο αξιολόγησης	173

4η ΕΝΟΤΗΤΑ Ενομένη Ευρώπη και Ευρωπαίοι πολίτες

A. Εισαγωγικά κείμενα	175
B. Αναφορικές προτάσεις	179
B1. Επιθετικές αναφορικές προτάσεις	181
B2. Ελεύθερες αναφορικές προτάσεις	186
B3. Γένος, αριθμός και πτώση της αναφορικής αντωνυμίας <i>ο οποίος</i>	190
B4. Το <i>που</i> και οι προθετικές φράσεις	194
Γ. Ελληνικά σε ξένες γλώσσες	198
Δ. Συνώνυμα - Αντίθετα	203
Ε. Δραστηριότητες παραγωγής λόγου	211
Διαθεματική εργασία	214
Ας θυμηθούμε τι μάθαμε σ' αυτή την ενότητα	216
Ασκήσεις για εμπέδωση	218
Προτεινόμενα θέματα για ανάπτυξη	223
Κριτήριο αξιολόγησης	226

5η ΕΝΟΤΗΤΑ Ειρήνη - Πόλεμος

A. Εισαγωγικά κείμενα	228
B. Τελικές και αιτιολογικές προτάσεις	231
B1. Τελικές προτάσεις	231
B2. Αιτιολογικές προτάσεις	237
Γ. Αναλύοντας το κείμενο στα συστατικά του	242

Δ. Λεξιλόγιο	249
Ε. Δραστηριότητες παραγωγής λόγου	256
Διαθεματική εργασία	262
Ας θυμηθούμε τι μάθαμε σ' αυτή την ενότητα	263
Ασκήσεις για εμπέδωση	264
Προτεινόμενα θέματα για ανάπτυξη	266
Κριτήριο αξιολόγησης	269

6η ΕΝΟΤΗΤΑ Ενεργοί πολίτες για την υπεράσπιση οικουμενικών αξιών

Α. Εισαγωγικά κείμενα	271
Β. Χρονικές και υποθετικές προτάσεις	275
Β1. Χρονικές προτάσεις	275
Β2. Υποθετικές προτάσεις	286
Γ. Υπώνυμα - Ορισμός	299
Δ. Δραστηριότητες παραγωγής λόγου	309
Διαθεματική εργασία	315
Ας θυμηθούμε τι μάθαμε σ' αυτή την ενότητα	361
Ασκήσεις για εμπέδωση	317
Προτεινόμενα θέματα για ανάπτυξη	321
Κριτήριο αξιολόγησης	325

7η ΕΝΟΤΗΤΑ Τέχνη: Μια γλώσσα για όλους, σε όλες τις εποχές

Α. Εισαγωγικά κείμενα	327
Β. Αποτελεσματικές και εναντιωματικές προτάσεις	330
Β1. Αποτελεσματικές προτάσεις	330
Β2. Εναντιωματικές και παραχωρητικές προτάσεις	335
Γ. Μετωνυμία	339
Δ. Δραστηριότητες παραγωγής λόγου	341
Ας θυμηθούμε τι μάθαμε σ' αυτή την ενότητα	350
Ασκήσεις για εμπέδωση	351
Προτεινόμενα θέματα για ανάπτυξη	352
Κριτήριο αξιολόγησης	356

8η ΕΝΟΤΗΤΑ Μπροστά στο μέλλον

Α. Εισαγωγικά κείμενα	358
Β. Μόρια	361

Γ. Η στίξη	368
Δ. Σχήματα λόγου	379
Ε. Περίληψη	384
ΣΤ. Δραστηριότητες παραγωγής λόγου	388
Διαθεματική εργασία	394
Ας θυμηθούμε τι μάθαμε σ' αυτή την ενότητα	395
Ασκήσεις για εμπέδωση	396
Προτεινόμενα θέματα για ανάπτυξη	401
Κριτήριο αξιολόγησης	404

Απαντήσεις στις Ασκήσεις του Τετραδίου Εργασιών

Ενότητα 1	408
Ενότητα 2	426
Ενότητα 3	450
Ενότητα 4	461
Ενότητα 5	478
Ενότητα 6	494
Ενότητα 7	511
Ενότητα 8	522

Απαντήσεις στις Ασκήσεις για Εμπέδωση και στα Προτεινόμενα Θέματα για Ανάπτυξη

Ενότητα 1	536
Ενότητα 2	542
Ενότητα 3	550
Ενότητα 4	555
Ενότητα 5	562
Ενότητα 6	566
Ενότητα 7	571
Ενότητα 8	574

Παραρτήματα

Κλιτικός πίνακας ουσιαστικών	582
Κλιτικός πίνακας επιθέτων	583
Κλιτικοί πίνακες ρημάτων	584

Η Ελλάδα στον κόσμο

A ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ

► Διαβάστε προσεκτικά τα τέσσερα εισαγωγικά κείμενα και συγκρίνετέ τα. Σε τι μοιάζουν και σε τι διαφέρουν μεταξύ τους ως προς:

- το θέμα στο οποίο αναφέρονται
- την άποψη που παρουσιάζουν για την Ελλάδα
- το ύφος τους
- το κειμενικό είδος στο οποίο ανήκουν

• Ως προς το θέμα στο οποίο αναφέρονται

Και τα τέσσερα κείμενα έχουν κοινό θεματικό άξονα την Ελλάδα και αναδεικνύουν τις αντιφάσεις του νεοελληνικού πολιτισμού. Διαφέρουν όμως ως προς τα εξής: το πρώτο κείμενο αναφέρεται στον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό, τον οποίο ο συγγραφέας θεωρεί «πραγματική ιστορία της Ελλάδας»· το δεύτερο κείμενο (ποίημα του Οδυσσέα Ελύτη) δίνει έμφαση στον θαυμασμό που τρέφουν οι σύγχρονοι Έλληνες στα σύμβολα όχι τόσο της αρμονίας, της αρχιτεκτονικής και της ιστορικής παράδοσης, όπως ο Παρθενώνας, όσο του καταναλωτισμού, όπως τα μοντέρνα και γρήγορα σπορ αυτοκίνητα· το τρίτο κείμενο αναφέρεται στη σύγχρονη Ελλάδα που λειτουργεί ως χώρα υποδοχής χιλιάδων μεταναστών και της οποίας οι κάτοικοι αισθάνονται ανασφάλεια, καθώς θεωρούν ότι εξαιτίας αυτών «διαταράχθηκε η κυρίαρχη ως τότε εικόνα της αρμονικής εθνικής ομοιογένειας»· σε αυτήν τη σύγχρονη Ελλάδα τίθεται πλέον επιτακτικά το ζήτημα της αρμονικής πολυπολιτισμικής συνύπαρξης και της αποδοχής του διαφορετικού· το τέταρτο κείμενο είναι ένα σκίτσο που παρουσιάζει ένα ελληνικό τοπίο το καλοκαίρι με θάλασσα και

αμμουδιά. Παντού κυριαρχεί η εικόνα του ευρώ, που συμβολίζει την εμπορευματοποίηση των ελεύθερων δημόσιων χώρων και της φύσης.

• **Ως προς την άποψη που παρουσιάζουν για την Ελλάδα**

Το πρώτο κείμενο παρουσιάζει τη θετική όψη μιας Ελλάδας που αποτέλεσε την κοιτίδα του πολιτισμού της ανθρωπότητας και έβαλε τις βάσεις για τις επιστημονικές ανακαλύψεις· το δεύτερο παρουσιάζει την καταναλωτική νοοτροπία των Νεοελλήνων, που περισσότερο κι από την αρμονία των κίωνων του Παρθενώνα (άρα την ίδια την ιστορία τους) θαυμάζουν ένα γρήγορο σπορ αυτοκίνητο· το τρίτο παρουσιάζει την ανάγκη συνύπαρξης διαφορετικών πολιτισμών στην Ελλάδα, η οποία μετά το 1990 γίνεται χώρα υποδοχής χιλιάδων μεταναστών· το τέταρτο κείμενο (με τη μορφή σκίτσου) σχολιάζει από αρνητική οπτική γωνία τα σύγχρονα χαρακτηριστικά της, την εμπορευματοποίηση των ελεύθερων δημόσιων χώρων και των αγαθών που απλόχερα προσφέρει η φύση, όπως οι ακτίνες του ήλιου, η θάλασσα, οι παραλίες κτλ.

• **Ως προς το ύφος τους**

Το ύφος των κειμένων ποικίλλει ανάλογα με το είδος τους: το πρώτο, αν και επιστημονικό κείμενο, είναι γραμμένο σε απλό ύφος· το δεύτερο έχει το ύφος απλού λογοτεχνικού κειμένου, εύθυμο και σχετικά ειρωνικό· το τρίτο είναι ένα άρθρο με δοκιμαϊκή μορφή, γραμμένο σε σοβαρό και τυπικό ύφος και το τέταρτο είναι ένα σκίτσο που περιγράφει (με τα στοιχεία λόγου που περιλαμβάνει) με χιουμοριστικό αλλά ταυτόχρονα δηκτικό και σαρκαστικό τρόπο την καθιέρωση του ευρώ και την εμπορευματοποίηση των πάντων.

• **Ως προς το κειμενικό είδος στο οποίο ανήκουν**

Το πρώτο είναι κείμενο επιστημονικό (Παγκόσμια Ιστορία), το δεύτερο είναι λογοτεχνικό (ποίηση), το τρίτο είναι άρθρο με δοκιμαϊκό χαρακτήρα, που δημοσιεύθηκε σε εφημερίδα, και το τέταρτο είναι σκίτσο/γελοιογραφία.

Κείμενο 1

[Η συνεισφορά των Ελλήνων]

1 Σε ποιους τομείς του παγκόσμιου πολιτισμού πρόσφερε η Ελλάδα κατά τον συγγραφέα;

Κατά τον συγγραφέα η προσφορά της Ελλάδας ήταν μεγάλη σε όλους τους τομείς του πολιτισμού. Πιο συγκεκριμένα, η συμβολή των Ελλήνων ήταν σημαντική στις τέχνες (γλυπτική, ζωγραφική, αγγειογραφία, αρχιτεκτονική), στη λογοτεχνία, στο θέατρο, στη φιλοσοφία, και είχε καταλυτικό ρόλο στην εξέλιξη των επιστημών (μαθηματικά, αστρονομία, ιατρική). Ο συγγραφέας θεωρεί πως πολλά επιτεύγματα των σύγχρονων επιστημών στηρίζονται στις διαπιστώσεις, τις ανακαλύψεις και τις επιστημονικές θεωρίες των αρχαίων Ελλήνων.

Κείμενο 2**Η Alfa Romeo****2 Ποιες όψεις της ελληνικής πραγματικότητας αναγνωρίζετε στο κείμενο;**

- Ποια στοιχεία είναι παλιά, ποια είναι σύγχρονα και ποια διαχρονικά;

Στο ποίημα του Ελύτη παρουσιάζεται πρώτα η εικόνα του παρελθόντος με την αναφορά στις κολόνες του Παρθενώνα, που προκαλούσε κάποτε τον θαυμασμό στον αφηγητή με την αρμονική του σύνθεση η οποία αναδεικνύει το πρότυπο του καλού καγαθού, του ωραίου και ηθικού (παλιά στοιχεία). Στη συνέχεια όμως παρουσιάζεται η σύγχρονη όψη της ελληνικής πραγματικότητας όπου κυριαρχούν καταναλωτικά πρότυπα τα οποία προσδιορίζουν την αισθητική και το περιεχόμενο της ζωής των Νεοελλήνων: ένα γρήγορο σπορ αυτοκίνητο που τρέχει με μεγάλη ταχύτητα (σύγχρονα στοιχεία). Ανάμεσα στο παλιό και το νέο βρίσκονται τα διαχρονικά στοιχεία: το ελληνικό φυσικό τοπίο με τους ελαιώνες και την εναλλαγή βουνού και θάλασσας.

Κείμενο 3**[Η ελληνική κοινωνία αλλάζει]****3 Σε τι άλλαξε η Ελλάδα τις τελευταίες δεκαετίες και για ποιους λόγους;**

- Ποιον ρόλο μπορεί να παίξει το σχολείο στις σύγχρονες συνθήκες;

Μία από τις μεγαλύτερες κοινωνικές αλλαγές που συνέβη στην Ελλάδα τις τελευταίες δεκαετίες είναι η ραγδαία αύξηση του αριθμού των μεταναστών και των προσφύγων. Η Ελλάδα, ενώ στο παρελθόν ήταν χώρα που έστελνε μετανάστες σε άλλες χώρες, τώρα έχει πλέον μετατραπεί σε χώρα υποδοχής μαζικού ρεύματος μεταναστών. Έτσι άρχισε να διαταράσσεται η «κυρίαρχη εικόνα της αρμονικής εθνικής ομοιογένειας», που χαρακτήριζε ως τη δεκαετία του 1980 την ελληνική κοινωνία.

Αιτία αυτής της αλλαγής είναι οι πολιτικές εξελίξεις στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και των Βαλκανίων, που οδήγησαν πολλούς κατοίκους αυτών των χωρών στην Ελλάδα για αναζήτηση εργασίας.

Στις σύγχρονες πλέον συνθήκες, όπως αυτές διαμορφώνονται με την παρουσία μειονοτήτων με διαφορές ως προς τη γλώσσα, τη θρησκεία και την κουλτούρα, το σχολείο μπορεί να βοηθήσει ώστε τα παιδιά να μάθουν να βρίσκουν τα κοινά στοιχεία σε πολιτισμούς που αρχικά φαίνονται να είναι τελείως διαφορετικοί, να εκτιμούν και να αναγνωρίζουν την αξία και των άλλων πολιτισμών, καθώς και να συνειδητοποιήσουν πως η ύπαρξη διαφορών είναι βασικό χαρακτηριστικό των σύγχρονων κοινωνιών. Να κατανοήσουν δηλαδή πως η πολυπολιτισμικότητα δεν είναι πρόβλημα αλλά πλούτος που μπορεί να αξιοποιηθεί για μεγαλύτερη πολιτιστική πρόοδο.

Κείμενο 4**[GREECE]****4 Ποια εικόνα της Ελλάδας προβάλλει το σκίτσο; • Νομίζετε ότι ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα; • Τι κάνει το σκίτσο αυτό αστείο; • Εκτός από γέλιο, ποια άλλα αισθήματα σας προκαλεί;**

Το σκίτσο προβάλλει την **εικόνα μιας Ελλάδας** στην οποία:

- Έχει επικρατήσει η εμπορευματοποίηση των δημόσιων χώρων, δίνεται η εντύπωση πως όλα πλέον πωλούνται και αγοράζονται, αφού ακόμη και οι ακτίνες του ήλιου, το σύννεφο και η θάλασσα, τα αγαθά αυτά της φύσης, έχουν κοστολογηθεί με ενδεικτικές τιμές σε ευρώ.
- Η τουριστική βιομηχανία επιβάλλει τις ξενόγλωσσες επιγραφές επιδιώκοντας τη μεγιστοποίηση του κέρδους.
- Η κυριαρχία του ευρώ έχει επηρεάσει ακόμη και τα χαρακτηριστικά του ονόματός της στην αγγλική γλώσσα (αντικατάσταση των γραμμάτων E με το σύμβολο του ευρώ € στη λέξη GREECE).

Το σκίτσο αυτό επιδιώκει να ευαισθητοποιήσει τους αναγνώστες και γι' αυτό έχει οπωσδήποτε αρκετή δόση υπερβολής με εξωπραγματικά στοιχεία (αντικατάσταση των E με € στο όνομα της χώρας μας, ανάρτηση πινακίδων με τιμές παντού, τιμολόγηση ακόμη και των ακτίνων του ήλιου, της θάλασσας και του σύννεφου). Πίσω, βέβαια, από αυτήν την υπερβολή, που επιχειρεί να δείξει την πλήρη κυριαρχία του ευρώ, υπάρχει μια δυσάρεστη **πραγματικότητα**, που έχει σχέση κυρίως με την εμπορευματοποίηση των δημόσιων χώρων και της φύσης και την τάση για οικονομική εκμετάλλευση κάθε εμπορεύσιμου είδους, την οποία ευνόησε η καθιέρωση κοινού ευρωπαϊκού νομίσματος.

Εκείνο που κάνει **αστείο** το σκίτσο αυτό είναι:

- Το ευρηματικό χιούμορ του σκίτσογράφου με την αντικατάσταση των E με € στην επιγραφή με την αγγλική ονομασία της χώρας μας, κάνοντας λογοπαίγνιο με την πλήρη κυριαρχία του νέου τότε νομίσματος.
- Η ύπαρξη πινακίδων με τιμές σε ευρώ όχι μόνο στα προσφερόμενα αγαθά (ούζο, ψάρια, μεζέδες κτλ.) αλλά και στα δωρεάν αγαθά της φύσης, δηλαδή στις ακτίνες του ήλιου, στα σύννεφα και στη θάλασσα ή στα παιχνίδια των παιδιών και στα καθίσματα.

Εκτός από το γέλιο, το σκίτσο μάς **προκαλεί** μελαγχολία, πίκρα και απογοήτευση για την επικράτηση της εμπορευματοποίησης των πάντων με την τιμολόγηση ακόμη και των ακτίνων του ήλιου, της θάλασσας και του σύννεφου, καθώς και για την απώλεια χαρακτηριστικών του ελληνικού λαού, όπως η απλότητα και η φιλοξενία, που αποτελούσαν πάντα στοιχεία της λαϊκής παράδοσης.

B ΠΑΡΑΤΑΚΤΙΚΗ ΚΑΙ ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ ΣΥΝΔΕΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ

B₁

Οι διάφοροι τρόποι σύνδεσης των προτάσεων

Ανάλογα με τις ανάγκες και τους στόχους της επικοινωνίας, όταν μιλάμε ή γράφουμε, δημιουργούμε μικρά ή μεγάλα σύνολα προτάσεων που σχετίζονται μεταξύ τους νοηματικά. Αυτές οι προτάσεις οργανώνονται με τέτοιο τρόπο ώστε:

- α.** είτε να παρατίθενται απλώς η μία κοντά στην άλλη χωρίς συνδετικές λέξεις
- β.** είτε να παρατάσσονται η μία μετά την άλλη ως ισότιμα / ισοδύναμα στοιχεία του λόγου και να συνδέονται με τους παρατακτικούς συνδέσμους
- γ.** είτε να «πλέκονται αεδιάλυτα» μεταξύ τους και να συνδέονται υποτακτικά με διάφορες συνδετικές λέξεις. Έτσι έχουμε:

α. ασύνδετο σχήμα	Οι προτάσεις παρατίθενται η μία πλάι στην άλλη χωρίς κα-νέναν σύνδεσμο (ασύνδετο σχήμα).	<ul style="list-style-type: none"> – Τα παιδιά χόρευαν, πη-δούσαν, τάραζαν τον κόσμο με τις φωνές τους.
β. παράταξη (παρατακτική σύνδεση)	Συνδέονται μεταξύ τους με παρατακτικούς συνδέ-σμούς . Σε αυτή την περίπτωση οι προτάσεις παρατίθενται η μία πλάι στην άλλη ισοδύναμα/ισότιμα και είναι όμοιες μεταξύ τους (κύριες + κύριες ή δευτερεύουσες + δευτερεύουσες).	<ul style="list-style-type: none"> – Ήθελα να σε βοηθήσω, αλλά δεν είχα δυνά-μεις. – Πήγαινε στο σπίτι του ή τηλεφώνησέ του. – Αν προσπαθήσουμε και αγωνιστούμε, θα νική-σουμε.
γ. υπόταξη (υποτακτική σύνδεση)	Συνδέονται μεταξύ τους προ-τάσεις μη ισότιμες, κάποιες από τις οποίες μεταβάλλονται σε μέρη μιας άλλης πρότασης και συνδέονται με αυτή με διάφορες συνδετικές λέξεις (υποτακτικούς συνδέσμους, ερωτηματικές και αναφορικές αντωνυμίες ή επιρρήματα).	<ul style="list-style-type: none"> – Αφού έφαγε, κοιμήθη-κε. – Κουράστηκε, επειδή διάβασε πολύ. – Δεν ξέρεις πόσο με βοήθησε ο Γιάννης. Του έδωσα τα χρήματα που ζητούσε.

Αναλυτικότερα:

1. Η **απλή παράθεση** προτάσεων που συνδέονται μεταξύ τους μόνο ως προς το περιεχόμενο (**ασύνδετο σχήμα**) είναι ο πιο παλιός τρόπος εκφοράς των προτάσεων σε όλες τις γλώσσες και γι' αυτό είναι συνηθισμένος κυρίως στη γλώσσα των μικρών παιδιών αλλά και στον καθημερινό προφορικό λόγο. Το ασύνδετο σχήμα όμως χρησιμοποιείται αρκετά συχνά και στον έντεχνο ποιητικό και πεζό λόγο, καθώς και στα καλλιτεχνικά δημιουργήματα του λαού (δημοτικά τραγούδια και παραμύθια), όταν ο δημιουργός θέλει να εκφραστεί με τρόπο λιτό και απλό ή με γοργότητα και ζωηρότητα, αλλά και όταν πρόκειται να παρουσιαστούν πολλά νοήματα σε ένα όλο. Λειτουργικό είναι επίσης και στον λόγο της διαφήμισης: π.χ. *Ψεκάστε, σκουπίστε, τελειώσατε!*
2. Η **παρατακτική σύνδεση** των προτάσεων είναι και αυτή αρχαϊκή και απλοϊκή και γι' αυτό είναι συνηθισμένη στον απλό καθημερινό λόγο, στα δημοτικά τραγούδια και στα παραμύθια.
3. Η **υποτακτική σύνδεση** είναι ο τελειότερος τρόπος σύνδεσης των προτάσεων, γιατί με αυτόν φανερώνεται η εσωτερική / λογική σχέση που υπάρχει στο νόημά τους: εκφράζονται δηλαδή με αυτήν σύνθετες λογικές συσχετίσεις και ο λόγος θεωρείται πιο οργανωμένος και επεξεργασμένος.

Γενικές παρατηρήσεις για τη σύνδεση προτάσεων

- Οι προτάσεις μπορεί να είναι **κύριες ή δευτερεύουσες** (εξαρτημένες). Ανάλογα με το κριτήριο με βάση το οποίο γίνεται η διάκριση μεταξύ κύριας και δευτερεύουσας πρότασης, διατυπώνονται και οι εξής ορισμοί:
 - **Κύρια** είναι η πρόταση:
 - α) που μπορεί να σταθεί στον λόγο μόνη της,
 - β) που έχει αυτοτελές (αυτοδύναμο) νόημα και
 - γ) που δεν εξαρτάται από κάποια άλλη.
 - **Δευτερεύουσα** (ή εξαρτημένη) είναι η πρόταση:
 - α) που δεν μπορεί να σταθεί στον λόγο μόνη της,
 - β) που δεν έχει αυτοτελές (αυτοδύναμο) νόημα και
 - γ) που εξαρτάται από μια άλλη πρόταση και είτε συμπληρώνει, κατά κάποιο τρόπο, το νόημά της είτε προσδιορίζει κάποιον όρο της άλλης πρότασης.
- Όταν θέλουμε να εκφράσουμε κάποιο απλό νόημα, αρκεί μία και μόνο κύρια πρόταση: π.χ. *Ο καιρός σήμερα είναι καλός.*
- Όταν θέλουμε να εκφράσουμε ένα σύνθετο νόημα, αναγκαζόμαστε να χρησιμοποιήσουμε δύο ή περισσότερες προτάσεις, οι οποίες όμως δεν είναι δυνατό να είναι μόνο δευτερεύουσες. Οι προτάσεις αυτές, ανάλογα με το νόημα που θέλουμε να δώσουμε, μπορούν να σχηματίζουν τους εξής συνδυασμούς:

α) κύρια + κύρια (παρατακτική σύνδεση)	<ul style="list-style-type: none"> - Η χιονόπτωση σταμάτησε και ο καιρός μαλάκωσε. - Άνοιξε τα φτερά του και πέταξε. - Η δύστυχη μάνα μας έκλαψε και βασανίστηκε, αλλά δε λύγισε.
β) δευτερεύουσα + δευτερεύουσα (ισοδύναμες / όμοιες) (παρατακτική σύνδεση)	<ul style="list-style-type: none"> - Όταν πήγα σπίτι και (όταν) είδα το θέαμα, αναστατώθηκα. - Αν διαβάζεις και (αν) προσπαθείς, θα παίρνεις καλούς βαθμούς.
γ) κύρια + δευτερεύουσα (υποτακτική σύνδεση)	<ul style="list-style-type: none"> - Όταν κατάλαβα τα σχέδιά του, ήταν πια πολύ αργά. - Θα σε συναντήσω, μόλις τελειώσουν οι εξετάσεις. - Παρά τις προσπάθειές μου, δεν κατάφερα να τους γλιτώσω από το κακό.
δ) κύρια + δευτερεύουσα + δευτερεύουσα (ανόμοιες / όχι ισοδύναμες) (υποτακτική + υποτακτική σύνδεση)	<ul style="list-style-type: none"> - Προσπάθησα να τον ρωτήσω αν είναι ευχαριστημένος από τη δουλειά του. - Ξεκίνησα πολύ νωρίς το ταξίδι, γιατί φοβήθηκα μήπως χαλάσει ο καιρός.

Σημείωση: Οι προτάσεις με έντονα γράμματα είναι δευτερεύουσες και συνδέονται υποτακτικά με μια άλλη κύρια ή δευτερεύουσα πρόταση ή παρατακτικά μεταξύ τους. Στο τελευταίο παράδειγμα («Ξεκίνησα πολύ νωρίς το ταξίδι, γιατί φοβήθηκα μήπως χαλάσει ο καιρός.») η πρώτη δευτερεύουσα πρόταση «γιατί φοβήθηκα» συνδέεται υποτακτικά με την κύρια πρόταση «Ξεκίνησα πολύ νωρίς το ταξίδι», ενώ η δεύτερη δευτερεύουσα «μήπως χαλάσει ο καιρός» συνδέεται υποτακτικά με την πρώτη δευτερεύουσα.

Η παρατακτική σύνδεση

Η παρατακτική σύνδεση των προτάσεων γίνεται με τους εξής παρατακτικούς συνδέσμους:

- **Συμπλεκτικούς:** και / κι, ούτε, μήτε, ουδέ, μηδέ
- **Διαχωριστικούς:** ή, είτε
- **Αντιθετικούς:** αν και*, αλλά, μα, παρά, όμως, ωστόσο, ενώ, μολονότι, μόνο (που), όχι μόνο - αλλά και

* Το **αν και** ως παρατακτικός σύνδεσμος χρησιμοποιείται σπάνια, όπως στο παράδειγμα: Σε πειράζουν τα κάρβουνα; Αν και τώρα θα έχουν γίνει στάχτη.

- **Συμπερασματικούς:** λοιπόν, άρα, επομένως, οπότε, ώστε (μετά από ισχυρή στίξη)
- **Επεξηγηματικό:** δηλαδή

Η υποτακτική σύνδεση

Η υποτακτική σύνδεση των προτάσεων γίνεται:

α. με συνδέσμους	ότι, πως, αν και, ενώ, αφού, επειδή, για να, ώστε κτλ.
β. με συνδεσμικές φράσεις	την ώρα που, εκεί που, τη στιγμή που κτλ.
γ. με αναφορικές αντωνυμίες ή με αναφορικά επιρρήματα	που, όποιος, όσος, ό,τι κτλ. όπου, όπως κτλ.
δ. με ερωτηματικές αντωνυμίες ή με ερωτηματικά επιρρήματα	ποιος, τι, πόσος κτλ. πού, πώς, πότε, πόσο κτλ.

Πίνακας με τους υποτακτικούς συνδέσμους

Είδη	Σύνδεσμοι
ειδικοί	πως, που, ότι
ενδοιαστικοί (ή διστακτικοί)	μη(ν), μήπως
χρονικοί	όταν, σαν, ενώ, καθώς, αφού, αφότου, πριν (πριν να), μόλις, άμα, προτού, ώσπου, ωστόσο, όσο (ενόσω), που, όποτε
αιτιολογικοί	γιατί, επειδή, αφού, διότι, που, τι (ποιητικό)
υποθετικοί	αν/εάν, σαν, άμα
τελικοί	για να, να (= για να)
αποτελεσματικοί	ώστε (να), που
εναντιωματικοί / παραχωρητικοί	αν και, ενώ, μολοντί
συγκριτικός	παρά
βουλητικός	να

Σημείωση: Ο ειδικός σύνδεσμος **πως** (= ότι) δεν παίρνει τόνο, ενώ το **πώς** (ερωτηματικό επίρρημα) τονίζεται (**πώς**), π.χ.: Μου είπε **πως** (= ότι) θα έρθει. // **Πώς** πέρασες στην εκδρομή; (ευθεία ερώτηση) // Δεν ξέρω **πώς** πήγε στις εξετάσεις (πλάγια ερωτηματική)

πρόταση). Το **που** (άκλιτη αναφορική αντωνυμία, αναφορικό επίρρημα, σύνδεσμος ειδικός, αιτιολογικός, αποτελεσματικός / συμπερασματικός) δεν τονίζεται, ενώ το **πού** (ερωτηματικό / τοπικό επίρρημα) τονίζεται, π.χ. **Πού** πήγε ο συμμαθητής μου **που** (= τον οποίο) είδαμε χθες; // Εκεί **που** (= όπου) κάθισα... // Σου είπε **που** (= ότι) θέλει αυτό το βιβλίο; // Έφαγε τόσο **που** (= ώστε) έσκασε!

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Ακούω και μιλώ (σελ. 12)

1 Ένα τέτοιο σύνολο προτάσεων είναι φυσικά και το κείμενο 1 αυτής της ενότητας. Στο κείμενο αυτό, η πρώτη παράγραφος αποτελείται από επτά προτάσεις.

• Μπορείτε να βρείτε πού αρχίζει και πού τελειώνει η καθεμιά από αυτές;

1. «Η πραγματική ιστορία... ούτε οι πόλεμοι» (κύρια πρόταση)
2. «Είναι ο πολιτισμός της» (κύρια πρόταση)
3. «Είναι... και την επιστήμη» (κύρια πρόταση)
4. «Οι Έλληνες ήταν... του πνεύματος» (κύρια πρόταση)
5. «Εάν κοιτάξετε... και τα αγάλματά τους» (δευτερεύουσα πρόταση)
6. «θα δείτε και μόνοι σας» (κύρια πρόταση)
7. «πόσο λεπτή... η τέχνη των Ελλήνων» (δευτερεύουσα πρόταση)

2 Υπάρχει κάποια λέξη που να ενώνει τις πρώτες τέσσερις προτάσεις της παραγράφου αυτής; • Τις τρεις τελευταίες; • Ποια διαφορά παρατηρείτε;

- Η καθεμιά από τις τέσσερις πρώτες προτάσεις της παραγράφου αποτελεί και μία περίοδο. Είναι κύριες προτάσεις και δεν υπάρχει καμία λέξη (σύνδεσμος) που να συνδέει τη μία με την άλλη.
- Οι τρεις τελευταίες προτάσεις αποτελούν μία περίοδο. Η πρώτη από αυτές (*Εάν κοιτάξετε... και τα αγάλματά τους*) είναι δευτερεύουσα και συνδέεται υποτακτικά με την επόμενη κύρια πρόταση (*θα δείτε και μόνοι σας*) μέσω του (υποθετικού) υποτακτικού συνδέσμου *εάν*. Η τρίτη πρόταση (*πόσο λεπτή... η τέχνη των Ελλήνων*) είναι επίσης δευτερεύουσα και συνδέεται υποτακτικά με την κύρια μέσω του ερωτηματικού επιρρήματος *πόσο*.
- Η διαφορά είναι ότι οι τέσσερις πρώτες προτάσεις της παραγράφου βρίσκονται ανά μία σε κάθε περίοδο, έχουν ολοκληρωμένο νόημα και μαζί τους δε συνδέεται καμία άλλη πρόταση, κύρια ή δευτερεύουσα. Στην τελευταία περίοδο υπάρχει μία κύρια πρόταση και δύο δευτερεύουσες, που εξαρτώνται από αυτή με τη βοήθεια κάποιων λέξεων (με σύνδεσμο η πρώτη και με ερωτηματικό επίρρημα η δεύτερη).

3 Ας πάμε τώρα στο κείμενο 2. Μπορείτε στις δύο πρώτες στροφές του ποιήματος να βρείτε:

- α. δύο προτάσεις που να συνδέονται με μια λέξη;
 β. δύο προτάσεις που απλώς η μία να ακολουθεί την άλλη; • Σε αυτή την περίπτωση, μπορείτε να σκεφτείτε μια λέξη που θα ταίριαζε για να συνδέσει τις δύο προτάσεις;
- α. Στην α' στροφή ο παρατακτικός συμπλεκτικός σύνδεσμος «και» συνδέει παρατακτικά μεταξύ τους τις δύο κύριες προτάσεις: «*Θαύμασα τον Παρθενώνα*» και «*στην κάθε του κολώνα βρήκα τον χρυσό κανόνα*».
- β. Στη β' στροφή υπάρχουν δύο προτάσεις που η μία ακολουθεί την άλλη, χωρίς όμως να μεσολαβεί κάποιος σύνδεσμος («*Όμως σήμερα το λέω*», «*βρίσκω το καλό κι ωραίο σε μια спор ALFA ROMEO*»). Οι δύο αυτές προτάσεις θα ταίριαζε να συνδέονται μεταξύ τους με τον υποτακτικό (ειδικό) σύνδεσμο «ότι»: «*Όμως σήμερα το λέω ότι βρίσκω...*».

4 Βρείτε τώρα τις προτάσεις από τις οποίες αποτελείται η τελευταία παράγραφος του κειμένου 3.

Η τελευταία παράγραφος του κειμένου 3 αποτελείται από τις εξής προτάσεις:

1. τα παιδιά στο σχολείο καλούνται (κύρια πρόταση)
2. **να** μάθουν (δευτερεύουσα πρόταση)
3. **να** ξεχωρίζουν τα κοινά στοιχεία (δευτερεύουσα πρόταση)
4. **που** έχουν μεταξύ τους κουλτούρες (δευτερεύουσα πρόταση)
5. **που** στην πρώτη ματιά μοιάζουν διαφορετικές (δευτερεύουσα πρόταση)
6. **να** εκτιμούν την αξία άλλων πολιτισμών εκτός από τον δικό τους (δευτερεύουσα πρόταση)
7. **να** αναγνωρίζουν την ετερογένεια, και όχι την ομοιογένεια, ως βασικό χαρακτηριστικό των σύγχρονων κοινωνιών (δευτερεύουσα πρόταση)

5 Αν συγκρίνουμε τις προτάσεις που βρήκαμε στις παραπάνω ασκήσεις, ποιες συνδέονται μεταξύ τους με πιο περίπλοκο τρόπο;

Με πιο περίπλοκο τρόπο συνδέονται οι προτάσεις της τελευταίας παραγράφου του κειμένου 3, γιατί όλη η παράγραφος αποτελείται από μια περίοδο με μία μόνο κύρια πρόταση και πολλές δευτερεύουσες. Από αυτές η πρώτη («*να μάθουν*») εξαρτάται από την κύρια και οι υπόλοιπες που αρχίζουν με τον υποτακτικό (βουλητικό) σύνδεσμο *να* («*να ξεχωρίζουν...*», «*να εκτιμούν...*», «*να αναγνωρίζουν...*») εξαρτώνται από την πρώτη δευτερεύουσα («*να μάθουν*»). Οι άλλες δευτερεύουσες («*που έχουν...*», «*που... μοιάζουν...*») εξαρτώνται από τις προηγούμενες τους δευτερεύουσες προτάσεις.

Διαβάζω και γράφω (σελ. 12)

■ Χωριστείτε σε ομάδες. • Οι μισές ομάδες να ετοιμάσουν μια περιγραφή του κειμένου 4, χρησιμοποιώντας προτάσεις που θα συνδέονται με τρόπο απλό, όπως για παράδειγμα γίνεται στα κείμενα 1 και 2. • Οι υπόλοιπες ομάδες να ετοιμάσουν μια περιγραφή του ίδιου κειμένου, με πιο περίπλοκες συνδέσεις προτάσεων, όπως για παράδειγμα αυτές του κειμένου 3.

A. Σύνδεση προτάσεων με απλό τρόπο

Στο σκίτσο παρουσιάζεται ένα κλασικό ελληνικό τοπίο. Πρόκειται για μια όμορφη ακρογιαλιά. Το κύμα πηγαиноέρχεται στην αμμουδιά, ενώ λίγο πιο πέρα βρίσκεται ένα στρογγυλό τραπεζάκι με μια πολύχρωμη ομπρέλα στο κέντρο του και δυο καρέκλες πτυσσόμενες στο πλάι. Πάνω στο τραπέζι βρίσκονται σερβιρισμένα ένα μεγάλο ψάρι μέσα σε πιατέλα και δίπλα του ένα μπουκάλι με ούζο, δυο ποτηράκια, ένα πιάτο με σαλάτα ή μεζέδες και τα μαχαιροπίρουνα. Στην αμμουδιά διακρίνονται ένας κάβουρας που «σέρνει» μια ετικέτα με την «τιμή» του, ένα κουβαδάκι κάποιου μικρού παιδιού και μια πινακίδα που αναγράφει στα αγγλικά «ROOMS» και την τιμή στην οποία ενοικιάζονται τα δωμάτια. Σε μικρή απόσταση από την ακτή φαίνεται ένα καράβι. Πλέει στη θάλασσα. Στο βάθος του ορίζοντα χάνονται τα βουνά. Επάνω και στο μέσον του σκίτσου βρίσκεται μια επιγραφή. Ο σκιτσογράφος κάνει λογοπαίγνιο με το όνομα της Ελλάδας στα αγγλικά παραποιώντας τα Ε στο GREECE. Στην επιγραφή τα Ε έχουν αντικατασταθεί από το σύμβολο του ευρώ € (GR€€C€). Σε όλα τα αντικείμενα, δηλαδή στην ομπρέλα, στο ψάρι, στο ούζο, στην καρέκλα, στο κουβαδάκι, στον κάβουρα αλλά ακόμη και στις ακτίνες του ήλιου, στη θάλασσα και στο σύννεφο υπάρχουν κρεμασμένες οι ετικέτες με την τιμή τους(!) σε ευρώ. Τα χαρακτηριστικά της σύνδεσης των προτάσεων με απλό τρόπο είναι κατά κανόνα μικρές περιόδους λόγου, περισσότερες κύριες προτάσεις και παρατακτική σύνταξη.

B. Σύνδεση προτάσεων με πιο περίπλοκο τρόπο

Στο σκίτσο παρουσιάζεται ένα τυπικό ελληνικό τοπίο: μια όμορφη ακρογιαλιά με το κύμα να πηγαиноέρχεται στην αμμουδιά και λίγο πιο πέρα ένα στρογγυλό τραπεζάκι που έχει στο κέντρο του μια πολύχρωμη ομπρέλα και δυο καρέκλες πτυσσόμενες στο πλάι. Πάνω στο τραπέζι βρίσκονται σερβιρισμένα ένα μεγάλο ψάρι μέσα σε πιατέλα και δίπλα του ένα μπουκάλι με ούζο, δυο ποτηράκια, που συνοδεύονται από ένα πιάτο με σαλάτα ή μεζέδες και τα μαχαιροπίρουνα. Στην αμμουδιά βρίσκονται κάποια παιχνίδια και μια πινακίδα που φέρει επάνω της την αγγλική επιγραφή «ROOMS» και αναγράφει την τιμή των ενοικιαζόμενων δωματίων σε ευρώ. Σε μικρή απόσταση από την ακτή φαίνεται ένα καράβι που πλέει, ενώ στο βάθος του ορίζοντα χάνονται τα βουνά. Επάνω και στο μέσο του σκίτσου βρίσκεται μια επιγραφή με την οποία ο σκιτσογράφος κάνει λογοπαίγνιο με το όνομα της

Ελλάδας στα αγγλικά, παραποιώντας τα Ε στο GREECE τα οποία έχουν αντικατασταθεί από το σύμβολο του ευρώ € (GR€€C€). Σε όλα τα αντικείμενα που βρίσκονται στο σκίτσο, στην ομπρέλα, στο ψάρι, στο ούζο, στην καρέκλα, στο κουβαδάκι, ακόμη και στον κάβουρα αλλά και στις ακτίνες του ήλιου, στη θάλασσα και στο σύννεφο, υπάρχουν κρεμασμένες οι ετικέτες με την τιμή τους (!) σε ευρώ. Τα χαρακτηριστικά της σύνδεσης των προτάσεων με πιο περίπλοκο τρόπο είναι κατά κανόνα ο μακροπερίοδος λόγος και η ύπαρξη υποτακτικής σύνδεσης με τον συνδυασμό κύριων και δευτερευουσών προτάσεων που «πλέκονται αζεδιάλυτα μεταξύ τους».

Ακούω και μιλώ (σελ. 12)

1 Διαβάζοντας τα κείμενα 5, 6 και 7 σκεφτείτε:

- Για ποιο κείμενο καταβάλατε μεγαλύτερη διανοητική προσπάθεια να το κατανοήσετε;
- Για ποιο κείμενο χρειάστηκε η μικρότερη διανοητική προσπάθεια;
- Τελικά, ποιο είναι το δυσκολότερο και ποιο το ευκολότερο κείμενο για σας;

Ενδεικτικές απαντήσεις

- Μεγαλύτερη προσπάθεια απαιτείται κυρίως για την κατανόηση του κειμένου 5 (έχει μακροπερίοδο λόγο, παρατακτικές αλλά και υποτακτικές συνδέσεις και δύσκολο λεξιλόγιο/επιστημονική ορολογία, που ανήκει στο ειδικό λεξιλόγιο των ιστορικών κειμένων).
- Αμέσως μετά, τη μεγαλύτερη δυσκολία παρουσιάζει το κείμενο 7 (έχει μακροπερίοδο λόγο, περίπλοκη διάρθρωση των νοημάτων και των προτάσεων αλλά απλούστερο λεξιλόγιο).
- Μικρότερη διανοητική προσπάθεια χρειάστηκε για το κείμενο 6 λόγω του συνδυασμού εικόνας και λόγου, του απλού λεξιλογίου, του τρόπου οργάνωσής του και της οπτικής του μορφής (υπογραμμίσεις, κουκκίδες κτλ.), που αντιστοιχεί στη συντακτική δομή του κειμένου και την αισθητοποιεί.
- Τελικά, το δυσκολότερο κείμενο για μένα ήταν το 5 και ευκολότερο το 6.

2 Ποιοι από τους παρακάτω παράγοντες νομίζετε ότι δημιουργούν τη διαφορά δυσκολίας; Βάλτε ✓ όπου νομίζετε.

- Οι λέξεις που χρησιμοποιούν οι συγγραφείς ✓
- Το θέμα του κάθε κειμένου ✓
- Το μήκος των περιόδων ✓
- Ο τρόπος της οργάνωσης του κάθε κειμένου ✓
- Η οπτική μορφή ✓
- Το είδος του κειμένου ✓
- Το μέγεθος του κειμένου

3 Συζητήστε με τους συμμαθητές σας ποιιοι από τους παραπάνω παράγοντες σας φαίνονται πιο σημαντικοί. • Τεκμηριώστε τη γνώμη σας με συγκεκριμένες αναφορές στα κείμενα.

• **Οι λέξεις που χρησιμοποιούν οι συγγραφείς**

Η χρήση επιστημονικής ορολογίας ή δύσκολων λέξεων που δεν ανταποκρίνονται στο γνωστικό επίπεδο ενός μαθητή δυσκολεύουν ή κάνουν αδύνατη την κατανόηση ενός κειμένου. Στο κείμ. 5, για παράδειγμα, υπάρχουν ορισμένες λέξεις ή φράσεις που μπορεί να είναι δυσνόητες ή σχετικά δύσκολες για έναν μαθητή της Γ΄ Γυμνασίου: π.χ. *κοινωνικές και πνευματικές δομές, οριακός χώρος, στεγανά, των διάφορων πολιτικών σχηματισμών του ελληνισμού, οριακός χαρακτήρας*. Ορισμένες παρόμοιες αλλά σαφώς λιγότερες δυσκολίες παρουσιάζονται και στο κείμενο 7: *γήινες απολαύσεις, αποκάλυπτα, τα πλούσια ελέη του Κυρίου, η κνίσα*.

• **Το θέμα του κάθε κειμένου**

Το θέμα του κάθε κειμένου αποτελεί έναν ακόμη παράγοντα που δημιουργεί τη διαφορά δυσκολίας. Όταν το θέμα είναι ειδικό, επιστημονικό, φιλοσοφικό ή δεν είναι σαφώς προσδιορισμένο, όταν είναι έξω από το γνωστικό πεδίο και πέρα από τα βιώματα του μαθητή, τότε είναι δυσκολότερο να κατανοήσει ο μαθητής το κείμενο. Έτσι, για παράδειγμα, στο κείμενο 5 υπάρχει μεγαλύτερη δυσκολία να γίνει κατανοητό το θέμα με το οποίο ασχολείται ο συγγραφέας απ' ό,τι στα δύο επόμενα.

• **Το μήκος των περιόδων**

Το μήκος των περιόδων είναι ένας πολύ σοβαρός παράγοντας που δυσκολεύει τον αναγνώστη να παρακολουθήσει τη δομή του λόγου και την επιχειρηματολογία του συγγραφέα. Στο κείμενο 5 ο μακροπερίοδος λόγος της 3ης περιόδου («Γιατί, όχι μόνο οι Έλληνες... χώρο») με το πλήθος των πολυσύνδετων σχημάτων (*και, και, αλλά, και, και, ή*) απαιτεί από τον αναγνώστη πολύ μεγάλη συγκέντρωση και προσοχή και δυσκολεύει την κατανόηση. Το ίδιο συμβαίνει και με την πρώτη περίοδο του κειμένου 7 («Είναι συχνά δύσκολο... καθημερινότητάς τους»), που περιλαμβάνει πάρα πολλές (εφτά συνολικά) δευτερεύουσες προτάσεις, με αποτέλεσμα να είναι δύσκολο να συγκρατήσει ο αναγνώστης τον νοηματικό άξονα της περιόδου.

• **Ο τρόπος οργάνωσης κάθε κειμένου**

Ο βαθμός δυσκολίας για την κατανόηση ενός κειμένου εξαρτάται και από τον τρόπο οργάνωσής του. Η κατάχρηση στην υποτακτική σύνδεση των προτάσεων δημιουργεί προβλήματα στην κατανόησή του, γιατί συνοδεύεται από μακροπερίοδο λόγο, τα νοήματα διακόπτονται και η δομή της περιόδου γίνεται πιο δύσκολη. Για παράδειγμα, στο κείμενο 7, στην πρώτη περίοδο, υπάρχουν πολλές δευτερεύουσες προτάσεις που συνδέονται υποτακτικά με άλλες δευτερεύουσες και αναγκάζουν τον αναγνώστη να καταβάλει μεγαλύτερη προσοχή («Είναι συχνά δύσκολο... **να** καταλάβει... **πώς** μπορεί... **που**

μοιάζει... **που** στεφανώνουν... **να** αφήνεται... **που** φουντώνουν... **μόλις** ξεκλέψουν...»). Αντίθετα, στο κείμενο 6 κυριαρχεί η παρατακτική σύνταξη ή χρησιμοποιούνται περίοδοι με μία μόνο κύρια πρόταση («Είναι... και... ανήκει... / Καταλαμβάνει.../ Συνορεύει...») κι έτσι διευκολύνεται η κατανόησή του.

- **Η οπτική μορφή του κειμένου**

Η οπτική μορφή του κειμένου συμβάλλει σημαντικά στην κατανόησή του. Οι εικόνες, οι χάρτες, οι πίνακες, τα διαγράμματα και οι αριθμήσεις διευκολύνουν τον αναγνώστη και του επιτρέπουν να παρακολουθήσει καλύτερα τη δομή του. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το κείμενο 6 με τους χάρτες των περιοχών στις οποίες αναφέρεται.

- **Το είδος του κειμένου**

Το είδος του κειμένου είναι ένας παράγοντας που δημιουργεί τη διαφορά στον βαθμό δυσκολίας. Τα περιγραφικά και αφηγηματικά κείμενα είναι κατά κανόνα ευκολότερα από τα κείμενα που οργανώνονται λογικά με συλλογισμούς και επιχειρήματα. Τα λογοτεχνικά και τα πολυτροπικά κείμενα με εικόνες κτλ. είναι επίσης ευκολότερα και πιο κατανοητά από κείμενα π.χ. φιλοσοφικά, επιστημονικά κτλ.

- **Το μέγεθος του κειμένου**

Το μέγεθος του κειμένου αυτό καθαυτό δεν πολλαπλασιάζει τον βαθμό δυσκολίας, πέρα βέβαια από τον όγκο της ύλης και τον απαιτούμενο χρόνο για την ανάγνωση. Ένα ογκώδες αλλά ενδιαφέρον μυθιστόρημα διαβάζεται πολύ ευκολότερα και πιο ευχάριστα από ένα κείμενο πολύ μικρότερο αλλά με δυσνόητες έννοιες, με πιο σύνθετο λόγο ή με δύσκολη ορολογία.

Ακούω και μιλώ (σελ. 15-16)

1 Διαβάστε προσεκτικά τις τρεις προηγούμενες ομάδες παραδειγμάτων και συζητήστε:

- α. Σε ποια ομάδα παραδειγμάτων οι σχέσεις ανάμεσα στις προτάσεις σάς φαίνονται πιο απλές και σε ποια πιο σύνθετες;
- β. Σε ποιες ομάδες παραδειγμάτων χρησιμοποιούνται ειδικές λέξεις για τη σύνδεση των προτάσεων και σε ποια ομάδα δε χρησιμοποιούνται;

α. Πιο απλές φαίνονται οι σχέσεις ανάμεσα στις προτάσεις της Α ομάδας παραδειγμάτων. Στην ομάδα αυτή οι προτάσεις παρατίθενται απλώς η μια κοντά στην άλλη χωρίς συνδετικές λέξεις (ασύνδετο σχήμα). Ακολουθούν οι προτάσεις της Β ομάδας παραδειγμάτων, όπου αυτές παρατάσσονται η μία μετά την άλλη ως ισότιμα στοιχεία του λόγου και συνδέονται με τους παρατακτικούς (συμπλεκτικούς και αντιθετικούς) συνδέσμους (εδώ: *και, και, αλλά και*).

Πιο σύνθετες φαίνονται οι σχέσεις ανάμεσα στις προτάσεις της Γ ομάδας παραδειγμάτων, που συνδέονται στενά μεταξύ τους με υποτακτικούς συν-

δέσμους (εάν), ερωτηματικά επιρρήματα (πόσο, πώς), αναφορικές αντωνυμίες (που) ή βουλητικούς συνδέσμους (να).

- β.** Ειδικές λέξεις για τη σύνδεση των προτάσεων χρησιμοποιούνται στη Β ομάδα παραδειγμάτων (παρατακτικοί σύνδεσμοι: *και, αλλά*) και στη Γ ομάδα (υποτακτικοί σύνδεσμοι: *εάν, να*, ερωτηματικά επιρρήματα: *πόσο, πώς*, αναφορικές αντωνυμίες: *που* και βουλητικοί σύνδεσμοι: *να*).

Δε χρησιμοποιούνται ειδικές λέξεις (σύνδεσμοι κτλ.) στις προτάσεις της Α ομάδας, γιατί εκεί οι προτάσεις παρατίθενται απλώς η μια κοντά στην άλλη ασύνδετα.

2 **As επιχειρήσουμε μερικές παρομοιώσεις: (Συμπληρώστε τα αποσιωπητικά προσθέτοντας τον αριθμό της ομάδας που ταιριάζει.)**

- Οι προτάσεις της ομάδας **Β** συνδέονται μεταξύ τους όπως οι κρίκοι μιας αλυσίδας.
- Οι προτάσεις της ομάδας **Α** συσχετίζονται μεταξύ τους όπως τα λουλούδια σε ένα βάζο.
- Οι προτάσεις της ομάδας **Γ** συνδέονται μεταξύ τους όπως τα κλειδιά σε μια αρμαθιά.

3 **Το παράδειγμα 2 περιλαμβάνει δύο προτάσεις. Σας φαίνονται να έχουν διαφορετική βαρύτητα η μία από την άλλη ή να είναι ισότιμες;**

Στο παράδειγμα 2 οι δύο προτάσεις είναι ισότιμες μεταξύ τους, γιατί παρατίθενται η μία μετά την άλλη ως ισότιμα στοιχεία του λόγου και συνδέονται με τον παρατακτικό (συμπλεκτικό) σύνδεσμο *και*.

4 **Εξετάστε το ίδιο στα παραδείγματα 3 και 4.**

Το ίδιο συμβαίνει και με τις προτάσεις των παραδειγμάτων 3 και 4. Σε κάθε παράδειγμα υπάρχουν από δύο ισότιμες προτάσεις που συνδέονται παρατακτικά μεταξύ τους (στο παράδειγμα 3 με τον παρατακτικό συμπλεκτικό σύνδεσμο *και* και στο παράδειγμα 4 με αντιθετική-επιδοτική συμπλοκή *όχι μόνο - αλλά και*).

5 **Οι προτάσεις του παραδείγματος 5 είναι μεταξύ τους ισότιμες;**

Οι προτάσεις του παραδείγματος 5 δεν είναι ισότιμες μεταξύ τους. Οι προτάσεις «*Εάν κοιτάξετε... τα αγάλματά τους*» και «*πόσο λεπτή... ήταν η τέχνη των Ελλήνων*» είναι δευτερεύουσες και «υποτάσσονται» στην κύρια πρόταση «*θα δείτε και μόνοι σας*», με την οποία η πρώτη συνδέεται (ως επιρρηματικός προσδιορισμός) με τον υποτακτικό σύνδεσμο *εάν* (υποθετική πρότ.) και η δεύτερη με το ερωτηματικό επίρρημα *πόσο* (πλάγια ερωτηματική πρότ.) ως συμπλήρωμα της κύριας.

6 Στο παράδειγμα 6 ποια πρόταση φαίνεται να είναι τμήμα της άλλης πρότασης; • Ποια είναι η λειτουργία της;

Η δευτερεύουσα (αναφορική) πρόταση «που δεν έμειναν ποτέ στεγανά κλειστοί» φαίνεται να είναι τμήμα της κύριας πρότασης που προηγείται. Λειτουργεί ως προσδιορισμός (παράθεση) του ουσιαστικού (δύο ξεχωριστούς) κόσμους.

7 Εξετάστε τα ερωτήματα των δραστηριοτήτων 3, 5 και 6 στο παράδειγμα 7.

Στο παράδειγμα 7 υπάρχει μία κύρια πρόταση («Είναι συχνά δύσκολο για τον Αγγλοσάξονα ταξιδευτή») και 5 δευτερεύουσες:

1. να καταλάβει (εξαρτάται ως συμπλήρωμα από την κύρια πρόταση: είναι δύσκολο)
2. πώς μια χώρα μπορεί (εξαρτάται ως συμπλήρωμα από την 1η δευτερεύουσα πρόταση: να καταλάβει)
3. που μοιάζει... μοναστήρια (εξαρτάται από τη 2η δευτερεύουσα πρόταση: πώς μια χώρα μπορεί και προσδιορίζει το ουσιαστικό χώρα)
4. που στεφανώνουν τις πιο απόμερες βουνοπλαγιές (εξαρτάται από την 3η δευτερεύουσα πρόταση: που μοιάζει... μοναστήρια και προσδιορίζει το ουσιαστικό μοναστήρια)
5. να αφήνεται... στις γήινες απολαύσεις (εξαρτάται ως συμπλήρωμα από τη 2η δευτερεύουσα πρόταση: πώς μια χώρα μπορεί).

Η πρώτη δευτερεύουσα πρόταση (να καταλάβει) που συνδέεται υποτακτικά με την κύρια πρόταση (Είναι... δύσκολο...) ως συμπλήρωμα (υποκείμενο) δεν είναι ισότιμη με αυτήν. Οι υπόλοιπες δευτερεύουσες προτάσεις, συνδέονται υποτακτικά μεταξύ τους και επομένως δεν είναι ισότιμες, αλλά λειτουργούν ως συμπληρώματα (2, 5) ή προσδιορισμοί (3, 4) των άλλων δευτερευουσών.

Διαβάζω και γράφω (σελ. 16-17)

1 Αναζητήστε στο βιβλίο της Γραμματικής τους παρατακτικούς και τους υποτακτικούς συνδέσμους και αντιγράψτε τους στο τετράδιό σας.

A. Παρατακτικοί σύνδεσμοι

- **Συμπλεκτικοί:** και / κι, ούτε, μήτε, ουδέ, μηδέ
- **Διαχωριστικοί:** ή, είτε
- **Αντιθετικοί:** αν και*, αλλά, μα, παρά, όμως, ωστόσο*, ενώ*, μολονότι*, μόνο (που / να), όχι μόνο - αλλά και
- **Συμπερασματικοί:** λοιπόν, άρα, επομένως, οπότε, ώστε (μετά από ισχυρή στίξη)
- **Επεξηγηματικός:** δηλαδή

* Χρησιμοποιούνται πολύ σπάνια ως παρατακτικοί σύνδεσμοι.

Β. Υποτακτικοί σύνδεσμοι

- **Ειδικοί:** πώς, ότι, που
- **Χρονικοί:** όταν, ενώ, καθώς, αφού, αφότου, πριν (πριν να), μόλις, προτού, ώσπου, ωσότου κ.ά.
- **Αιτιολογικοί:** γιατί, επειδή, αφού, τι (ποιητικό)
- **Υποθετικοί:** αν / εάν, άμα
- **Τελικοί:** να, για να
- **Αποτελεσματικοί:** ώστε (να), που
- **Εναντιωματικοί / παραχωρητικοί:** αν και, ενώ, μολονότι
- **Ενδοιαστικοί (ή διστακτικοί):** μη(ν), μήπως
- **Συγκριτικός:** παρά
- **Βουλητικός:** να

2 Διαβάστε στο κείμενο 6, στην τελευταία παράγραφο, την περίοδο «Τη σημασία της... με την Τουρκία».

α. Προσπαθήστε να καταλάβετε τον τρόπο με τον οποίο είναι οργανωμένες οι προτάσεις σ' αυτή την περίοδο.

β. Τι είδους είναι οι δύο προτάσεις που συνδέονται παρατακτικά;

γ. Με ποια άλλη πρόταση συνδέονται και οι δύο; • Με τι είδους σύνδεση;

δ. Ποια είναι η κύρια πρόταση σ' αυτή την περίοδο και ποιες οι δευτερεύουσες;

α. Στην περίοδο «Τη σημασία της... με την Τουρκία» υπάρχουν τρεις προτάσεις: μία κύρια («Τη σημασία της από αυτή την άποψη δείχνει και ο νέος μεγάλος δρόμος της Εγνατίας, χάρτης 4, 1») και δύο δευτερεύουσες («που ξεκινά από την Ηγουμενίτσα» και «καταλήγει στα σύνορα με την Τουρκία»), οι οποίες συνδέονται μεταξύ τους παρατακτικά και εξαρτώνται και οι δύο από την κύρια. Όταν αναφερόμαστε στον τρόπο οργάνωσης, εννοούμε με ποιον τρόπο οργανώνεται το σύνολο των προτάσεων (εδώ τρεις), δηλ. ασύνδετα, παρατακτικά ή υποτακτικά, ώστε να γίνεται φανερό το νόημά τους και οι σχέσεις που τις συνδέουν. Στην περίοδο αυτή οι δύο δευτερεύουσες προτάσεις παρατάσσονται η μία μετά την άλλη ως ισότιμα στοιχεία του λόγου και συνδέονται μεταξύ τους με τον παρατακτικό σύνδεσμο και. Και οι δύο δευτερεύουσες συνδέονται με την κύρια με σύνθετο τρόπο και σχέσεις οι οποίες δεν είναι ισότιμες, καθώς μεταβάλλονται σε μέρη της κύριας, δηλ. παράθεση στη λέξη δρόμος.

β. Οι δύο προτάσεις που παρατάσσονται η μια μετά την άλλη ως ισότιμα στοιχεία του λόγου και συνδέονται μεταξύ τους με τον παρατακτικό σύνδεσμο και (παρατακτική σύνδεση) είναι δευτερεύουσες αναφορικές.

γ. Οι δύο προτάσεις («που ξεκινά από την Ηγουμενίτσα» και «καταλήγει στα σύνορα με την Τουρκία») που συνδέονται μεταξύ τους παρατακτικά είναι δευτερεύουσες και συνδέονται με την κύρια υποτακτικά με την αναφορική

αντωνυμία που και είναι τόσο «δεμένες» μ' αυτήν, ώστε να έχουν μεταβληθεί σε μέρη της (= παράθεση στη λέξη δρόμος, που είναι υποκείμενο του ρήματος δείχνει της κύριας πρότασης).

Ο τρόπος με τον οποίο είναι οργανωμένες οι προτάσεις σ' αυτή την περίοδο σχηματικά μπορεί να παρουσιαστεί ως εξής:

Κύρια + (Δευτερεύουσα + Δευτερεύουσα)

↓
που

↓
και

κύρια πρόταση + δευτερεύουσα πρόταση (αναφορική) + δευτερεύουσα πρόταση (αναφορική)	<p><i>Τη σημασία της από αυτή την άποψη δείχνει και ο νέος μεγάλος δρόμος της Εγνατίας, χάρτης 4, 1</i></p> <p><i>που</i> ξεκινά από την Ηγουμενίτσα</p> <p><i>και</i> καταλήγει στα σύνορα με την Τουρκία</p>
---	--

δ. Σ' αυτή την περίοδο κύρια πρόταση είναι η πρώτη («Τη σημασία της από αυτή την άποψη δείχνει και ο νέος μεγάλος δρόμος της Εγνατίας, χάρτης 4, 1») και δευτερεύουσες οι άλλες δύο που ακολουθούν («που ξεκινά από την Ηγουμενίτσα και καταλήγει στα σύνορα με την Τουρκία»).

3 Στο παράδειγμα 6 (ομάδα Γ) έχουμε μία δευτερεύουσα πρόταση. Εντοπίστε την. • Σε ποια κύρια πρόταση φαίνεται να ανήκει; • Με ποια λέξη της κύριας πρότασης συνδέεται η δευτερεύουσα;

Στο παράδειγμα 6 δευτερεύουσα είναι η αναφορική ονομαστική πρόταση «που δεν έμειναν ποτέ στεγανά κλειστοί». Ανήκει στην κύρια πρόταση «Ο ελληνικός χώρος... ανάμεσα σε δύο ξεχωριστούς κόσμους –ανατολικό και δυτικό–». Η δευτερεύουσα συνδέεται με τη λέξη (σε δύο ξεχωριστούς) **κόσμους**, στην οποία και αναφέρεται.

4 Στο παράδειγμα 5 (ομάδα Γ) έχουμε δύο δευτερεύουσες προτάσεις που φαίνεται να αποτελούν κομμάτια της κύριας πρότασης. Εντοπίστε τις προτάσεις. • Με ποια λέξη της κύριας πρότασης συνδέονται οι δευτερεύουσες;

Στο παράδειγμα 5 έχουμε δύο δευτερεύουσες προτάσεις:

1. «Εάν κοιτάξετε τις εικόνες των ελληνικών ναών και τα αγάλματά τους»: υποθετική, που συνδέεται με την κύρια με τον υποτακτικό (υποθετικό) σύνδεσμο εάν.

2. «πόσο λεπτή και γεμάτη αληθινή ομορφιά ήταν η τέχνη των Ελλήνων»: πλάγια ερωτηματική, που συνδέεται με την κύρια με το ερωτηματικό επίρρημα *πόσο*. Και οι δύο δευτερεύουσες προτάσεις συνδέονται με το ρήμα της κύριας πρότασης «θα δείτε». Η πρώτη έχει θέση επιρρηματικού προσδιορισμού που δηλώνει προϋπόθεση και η δεύτερη είναι ονομαστική και έχει θέση αντικειμένου στο ρήμα *θα δείτε*.

5 **Τι διαφορετικό συμβαίνει στο παράδειγμα 7 (ομάδα Γ); • Προσπαθήστε να καταλάβετε τον τρόπο με τον οποίο είναι οργανωμένες οι προτάσεις σ' αυτή την περίοδο.**

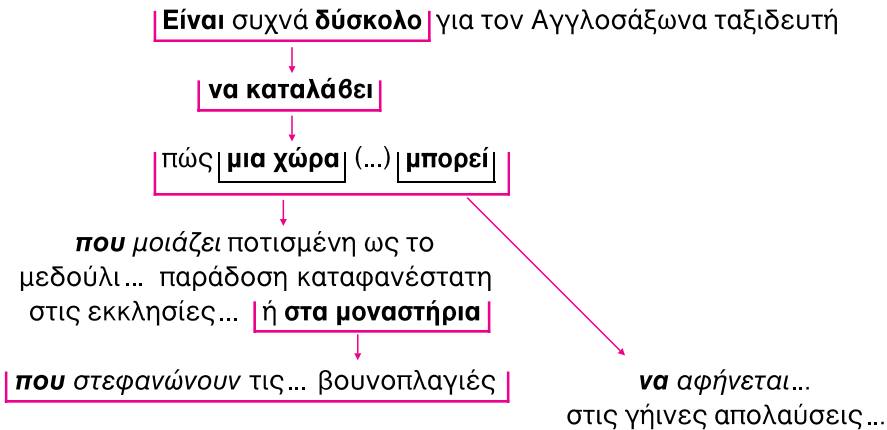
Στο παράδειγμα 7 υπάρχουν μία κύρια πρόταση («*Είναι συχνά δύσκολο για τον Αγγλοσάξωνα ταξιδευτή*»), μία δευτερεύουσα («*να καταλάβει*»), που εξαρτάται από την κύρια και έχει θέση υποκειμένου στην απρόσωπη έκφραση «*είναι δύσκολο*», και άλλες τέσσερις δευτερεύουσες, που συνδέονται υποτακτικά με κάποια άλλη δευτερεύουσα πρόταση:

- α.** «*πώς μια χώρα (...) μπορεί*»: δευτερεύουσα πλάγια ερωτηματική, που εξαρτάται από τη δευτερεύουσα «*να καταλάβει*» (= αντικείμενο του ρήματος «*καταλάβει*»),
- β.** «*που μοιάζει... ή στα μοναστήρια*»: δευτερεύουσα αναφορική, που εξαρτάται από την προηγούμενη δευτερεύουσα και προσδιορίζει τη λέξη *χώρα*,
- γ.** «*που στεφανώνουν... βουνοπλαγιές*»: δευτερεύουσα αναφορική, που εξαρτάται από την προηγούμενη δευτερεύουσα αναφορική και προσδιορίζει τη λέξη *μοναστήρια*,
- δ.** «*να αφήνεται... στις γήινες απολαύσεις*»: δευτερεύουσα βουλητική πρόταση, που εξαρτάται από την επίσης δευτερεύουσα «*πώς μια χώρα (...) μπορεί*».

Επομένως, σ' αυτήν την περίοδο υπάρχει μακροπερίοδος λόγος: Η πρώτη δευτερεύουσα πρόταση εξαρτάται από την κύρια πρόταση, ενώ οι υπόλοιπες δευτερεύουσες προτάσεις εξαρτώνται από άλλες δευτερεύουσες. Συνδέονται δηλαδή με υποτακτική σύνδεση: α. μία κύρια με μία δευτερεύουσα και β. μία δευτερεύουσα με άλλες δευτερεύουσες προτάσεις.

Η οργάνωση των προτάσεων σ' αυτήν την περίοδο είναι πιο σύνθετη, καθώς οι δευτερεύουσες προτάσεις (*να...*, *πώς...*, *που...*, *που...*, *να...*) συνδέονται με την κύρια πρόταση αλλά και μεταξύ τους με σύνθετο τρόπο και σχέσεις οι οποίες δεν είναι ισότιμες, καθώς μεταβάλλονται σε μέρη της κύριας, αλλά και η μια δευτερεύουσα σε μέρος της άλλης (*να καταλάβει*: υποκείμενο της κύριας / *πώς... μπορεί*: αντικείμενο της δευτερεύουσας *να καταλάβει*... / *να αφήνεται*: αντικείμενο της δευτερεύουσας *πώς... μπορεί* / *που στεφανώνουν*: προσδιορισμός επιθετικός στον όρο *μοναστήρια* της δευτερεύουσας).

Διάγραμμα της περιόδου



B2

Οι επιλογές στις συνδέσεις των προτάσεων και οι συνέπειές τους στο λόγο

Η συνδετική λέξη που επιλέγει ένας ομιλητής για τη σύνδεση δύο προτάσεων φανερώνει το είδος της σχέσης που έχουν οι προτάσεις αυτές στη σκέψη του ομιλητή. Έτσι, για παράδειγμα, στη φράση: «Αγαπώ την Ελλάδα, **γιατί** είναι πατρίδα μου» ο ομιλητής επιλέγει τη συνδετική λέξη **γιατί** (υποτακτικό αιτιολογικό σύνδεσμο), που δηλώνει τη σχέση αιτίας και αποτελέσματος μεταξύ των δύο προτάσεων. Στη φράση επίσης: «Δεν έγραψα καλά στις εξετάσεις, **αν και** διάβασα πολύ» ο ομιλητής επιλέγει τη συνδετική λέξη **αν και** (υποτακτικό εναντιωματικό σύνδεσμο), που δηλώνει εναντίωση, λογική αντίθεση ανάμεσα στο περιεχόμενο των δύο προτάσεων.

Η χρησιμοποίηση ή όχι των συνδετικών λέξεων καθώς και ποιες συνδετικές λέξεις θα επιλέξει ο πομπός (ομιλητής, αφηγητής, συγγραφέας) εξαρτάται επίσης σε μεγάλο βαθμό και από το είδος του κειμένου (λογοτεχνικό, επιστημονικό, διαφημιστικό κτλ.). Αν ο πομπός των μηνυμάτων επιλέγει να μη χρησιμοποιήσει συνδετικές λέξεις στις προτάσεις, αυτό μπορεί να σημαίνει ότι:

- η λογική σχέση μεταξύ των προτάσεων είναι ολοφάνερη και αυτονόητη και καθιστά περιττή τη χρήση συνδετικών λέξεων
- προτιμά να αφήσει τον ακροατή ή τον αναγνώστη να ανακαλύψει μόνος του τη λογική σχέση μεταξύ των προτάσεων και να δώσει τη δική του ερμηνεία
- δεν είναι απόλυτα σίγουρος για τη λογική σχέση μεταξύ των προτάσεων ή δεν μπορεί να τη δηλώσει με ακρίβεια
- έχει βρει άλλους τρόπους (μη λεκτικούς: εικόνες, σκίτσα, φωτογραφίες κτλ.) για να φανερώσει τη σχέση

- θέλει να κάνει την αφήγηση πιο άμεση, γρήγορη και ζωηρή
- δεν κατέχει επαρκώς τη γλώσσα ή βρίσκεται σε σύγχυση.

Το είδος του λόγου καθορίζει σε μεγάλο βαθμό το είδος της οργάνωσης του λόγου (ασύνδετες προτάσεις, παρατακτική-υποτακτική σύνδεση). Έτσι ο ποιητικός και ο διαφημιστικός λόγος συχνά χρησιμοποιούν την παρατακτική σύνδεση ή το ασύνδετο σχήμα, γιατί κάνουν το ύφος πιο γρήγορο και ζωηρό και επιτρέπουν να λειτουργήσει περισσότερο η φαντασία του δέκτη.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Ακούω και μιλώ (σελ. 18)

- 1** Πόσα διαφορετικά νόημα διατυπώνονται στα τέσσερα πρώτα σκίτσα του κειμένου 9; • Με ποιον τρόπο διαφοροποιείται το νόημα, ενώ οι προτάσεις που χρησιμοποιούνται είναι οι ίδιες;

Για να καταλάβουμε με ποιον τρόπο διαφοροποιείται το νόημα των προτάσεων, πρέπει να θυμηθούμε ότι η συνδετική λέξη που επιλέγει ένας ομιλητής για τη σύνδεση δύο προτάσεων φανερώνει το είδος της σχέσης που έχουν οι προτάσεις αυτές στη σκέψη του ομιλητή.

Στο πρώτο σκίτσο με τη φράση «Βαριέμαι, **άρα** υπάρχω» η ηρωίδα διατυπώνει το είδος της σχέσης που υπάρχει ανάμεσα στις δύο προτάσεις: η δεύτερη πρόταση (*άρα υπάρχω*) αποτελεί το συμπέρασμα/αποτέλεσμα που βγαίνει από το περιεχόμενο της πρώτης (*Βαριέμαι*).

Στο δεύτερο σκίτσο με τη φράση «Υπάρχω, **άρα** βαριέμαι...» αντιστρέφει το είδος της σχέσης μεταξύ των δύο προτάσεων και η δεύτερη (*άρα βαριέμαι*) εμφανίζεται ως συμπέρασμα/αποτέλεσμα της πρώτης (*Υπάρχω*).

Στο τρίτο σκίτσο με τη φράση «Βαριέμαι **επειδή** υπάρχω» χρησιμοποιεί τον υποτακτικό αιτιολογικό σύνδεσμο *επειδή*, για να εμφανίσει τη δεύτερη πρόταση (*επειδή υπάρχω*) ως αίτιο και την πρώτη (*Βαριέμαι*) ως αποτέλεσμα.

Στο τέταρτο σκίτσο με τη φράση «Βαριέμαι **να** υπάρχω» χρησιμοποιεί τον βουλητικό σύνδεσμο *να* και η πρόταση «*να υπάρχω*» είναι πλέον αντικείμενο στο ρήμα και απαντά στο ερώτημα: τι (βαριέμαι);

2 Μπορείτε να συνεχίσετε τη «φιλοσοφία» της ηρωίδας στο ίδιο πνεύμα; • Αν θέλετε, εργαστείτε σε ομάδες των δύο ατόμων και βρείτε διαφορετικές συνδετικές λέξεις, για να κάνετε κι άλλες ανάλογες «φιλοσοφικές τοποθετήσεις».

- | | |
|--|--|
| <ul style="list-style-type: none"> • Σκέφτομαι άρα υπάρχω • Σκέφτομαι επειδή υπάρχω • Υπάρχω επειδή σκέφτομαι • Υπάρχω όταν σκέφτομαι • Υπάρχω για να σκέφτομαι • Υπάρχω, αν και βαριέμαι • Υπάρχω για να βαριέμαι • Υπάρχω όσο βαριέμαι | <ul style="list-style-type: none"> • Βαριέμαι για να υπάρχω • Βαριέμαι αφότου υπάρχω • Βαριέμαι όσο υπάρχω • Βαριέμαι όταν υπάρχω • Βαριέμαι, αν και υπάρχω |
|--|--|

Διαβάζω και γράφω (σελ. 18)

■ Ξαναγράψτε το κείμενο 8 συνδέοντας τις προτάσεις μεταξύ τους με συνδέσμους. • Μπορείτε να δοκιμάσετε τις λέξεις: *για να* ή *να*, *αφού*, *όπου*, *όταν* ή *αφότου* ή *άλλες που θα επιλέξετε εσείς*. • Συγκρίνετε τα κείμενά σας μεταξύ τους και με το αρχικό.

Από τη Μικρασία μετά την καταστροφή, ένας αστός ξεκίνησε με μια βαλίτσα αναμνήσεων στο χέρι, **για να γυρίσει** χώρες μακρινές και πολιτείες άγνωστες, **να μαζέψει** ακριβό υλικό και συνταγές, μέτρα, ρυθμούς και χρώματα, και τέλος, **όταν γύρισε** στη χώρα του, **αφού έχτισε** με τα χέρια του σπίτι σημερινό κι ελληνικό, **όπου εμπήκε** μέσα, κλείδωσε και από τότε πια κανείς δεν τον συνάντησε στην αγορά.

Στο αρχικό κείμενο ο συγγραφέας χρησιμοποιεί μόνο κύριες προτάσεις. Τις προτάσεις αυτές δεν τις συνδέει με συνδετικές λέξεις (ασύνδετο σχήμα) παρά μόνο σε δύο περιπτώσεις, όπου οι κύριες συνδέονται με τον συμπλεκτικό παρατακτικό σύνδεσμο *και*. Συγκρίνοντας το πρώτο κείμενο με το δεύτερο, όπου χρησιμοποιούνται πολλές δευτερεύουσες προτάσεις, διαπιστώνουμε ότι το πρώτο είναι πιο σαφές και κατανοητό, έχει ύφος άμεσο, γρήγορο και ζωηρό και δίνει την εντύπωση πως υπάρχει οικονομία λόγου.

Το ασύνδετο σχήμα και η παρατακτική σύνδεση ταιριάζουν σε κείμενα αφηγηματικά (όπως το 8) ή περιγραφικά, δεν είναι όμως τόσο κατάλληλα για να εκφράσουν σύνθετες λογικές συσχετίσεις και να αποδώσουν λόγο περισσότερο οργανωμένο και επεξεργασμένο, όπως το πετυχαίνει η υποτακτική σύνδεση.

- Τι άλλο μπορεί να σημαίνει, αν ένας ομιλητής (ή συγγραφέας) επιλέγει να αποφεύγει τη χρήση συνδετικών λέξεων ανάμεσα στις προτάσεις:
 - ότι θέλει να εκφράσει μια σειρά νοημάτων με τρόπο απλό, με γοργότητα και ζωηρότητα δίνοντας έμφαση και εντείνοντας την αγωνία του αναγνώστη, ο οποίος βιώνει έντονα συναισθήματα κατά την ανάγνωση του κειμένου (π.χ. *Χτυπάει τις πόρτες, δέρνει τους τοίχους, φωνάζει, κλαίει η νεράιδα*);
 - ότι θέλει να παρουσιάσει πολλά νοήματα ενωμένα σε ένα σύνολο (π.χ. *Σηκώνομαι, ντύνομαι, πηγαίνω*);
 - ότι θέλει να κάνει οικονομία λόγου.

▲ Διαβάστε τα κείμενα 10 και 11 που ακολουθούν, παρατηρήστε την απουσία συνδετικών λέξεων και σκεφτείτε για ποιους λόγους μπορεί να συμβαίνει αυτό.

Στο κείμενο 10 ο ποιητής αποφεύγει να χρησιμοποιήσει συνδετικές λέξεις, γιατί θέλει να παρουσιάσει τα νοήματα με τρόπο άμεσο, γρήγορο και ζωηρό, αναδεικνύοντας την ενότητα των ανθρώπων, που αγωνίζονται για την ελευθερία, με τον φυσικό και ιστορικό χώρο (... δε βολεούνται... σφίγγει..., χάνεται... μαρμάρωσαν κτλ.).

Το κείμενο 11 είναι διαφημιστική αφίσα και οι προτάσεις παρατίθενται η μια δίπλα στην άλλη χωρίς συνδετικές λέξεις, γιατί επιδιώκεται να παρουσιαστούν ενωμένα σε ενιαίο σύνολο τα ιδιαίτερα γνωρίσματα της Χίου και ταυτόχρονα να προβληθούν τα (διαφημιστικά) μηνύματα με τρόπο άμεσο και γρήγορο.

Ακούω και μιλώ (σελ. 19)

1 Τι είδους προτάσεις υπάρχουν στα κείμενα 10 και 11; Χρησιμοποιούνται συνδετικές λέξεις, για να συνδεθούν οι προτάσεις μεταξύ τους;

Στα κείμενα 10 και 11 οι προτάσεις που χρησιμοποιούνται είναι κύριες και παρατίθενται ασύνδετα η μία κοντά στην άλλη (εκτός από τις προτάσεις «Ο δρόμος χάνεται... κι ο ισκιος της μάντρας είναι σίδερο...») κείμ. 10, χωρίς να χρησιμοποιούνται συνδετικές λέξεις.

2 Αν επιχειρήσετε να συνδέσετε τις προτάσεις μεταξύ τους στο κείμενο 10, τι επίδραση θα έχει αυτό στον ρυθμό του ποιήματος; • Τι επίδραση θα έχει στο νόημα;

Αν επιχειρήσουμε να συνδέσουμε τις προτάσεις μεταξύ τους, είναι βέβαιο πως το ποίημα θα χάσει τον ρυθμό του και θα γίνει λιγότερο ζωηρό και γοργό. Το νόημα, βέβαια, δε θα επηρεαστεί καθοριστικά, γιατί οι συνδετικές λέξεις που επιλέγονται φανερώσουν το είδος της σχέσης που έχουν οι προ-

τάσεις αυτές στη σκέψη του ομιλητή (εδώ: του ποιητή). Απλώς, δε θα προσέφερε την ίδια αισθητική απόλαυση, γιατί οι συνδετικές λέξεις κάνουν το ύφος πιο επίσημο, τυπικό και συμβατικό.

- 3** Συνδέστε παρατακτικά μεταξύ τους τις προτάσεις του κειμένου 11. • Προσπαθήστε στη συνέχεια να τις συνδέσετε και υποτακτικά. Αν δεν τα καταφέρνετε, συζητήστε στην τάξη το γιατί.

Παρατακτική σύνδεση:

Η μαστίχα και τα άνθη της ευωδιάζουν και τα ακρογιάλια της γοητεύουν, αλλά (παράλληλα) κυριαρχούν η αρχοντιά και ο πολιτισμός της.

Η χρήση της παρατακτικής σύνδεσης αφαιρεί από το κείμενο το γοργό και ζωηρό ύφος που δημιουργεί η ασύνδετη σύνταξη των προτάσεων.

Η χρήση της **υποτακτικής σύνδεσης** δεν είναι εύκολη, γιατί δεν μπορεί να βρεθεί εύκολα κάποιο είδος λογικής σχέσης μεταξύ των προτάσεων, που θα επιτρέψει τη χρησιμοποίηση συνδετικών λέξεων. Επιπλέον, η υποτακτική σύνδεση κάνει το κείμενο πιο τυπικό, πράγμα που δεν ταιριάζει σε διαφημιστική αφίσα, η οποία πρέπει να έχει ύφος γρήγορο και ζωηρό.

- 4** Γιατί νομίζετε ότι ορισμένες λέξεις του κειμένου 11 είναι μέσα σε κόκκινο πλαίσιο;

Ο σχεδιαστής αυτής της διαφημιστικής αφίσας βάζει μέσα σε κόκκινο πλαίσιο ορισμένες λέξεις που θέλει να προσελκύσουν την προσοχή και το ενδιαφέρον του αναγνώστη, γιατί, κατά τη γνώμη του, δείχνουν τα ιδιαίτερα και πιο αξιοπρόσεκτα χαρακτηριστικά της Χίου, ώστε να προβάλλεται καλύτερα το περιεχόμενο του διαφημιστικού μηνύματος.

Διαβάζω και γράφω (σελ. 19)

- 1** Βρείτε μικρά διαφημιστικά κείμενα από τον Τύπο, κόψτε τα και κολλήστε τα στο τετράδιό σας. • Τι σύνδεση προτάσεων κυριαρχεί στα διαφημιστικά κείμενα; • Για ποιους λόγους;

Ενδεικτικά παραδείγματα διαφημίσεων:

α. *Η ομορφιά είναι εσωτερική υπόθεση. ...Είναι υπόθεση Zellgen!*

Αναζωογονεί τα κύτταρα. Καταπολεμά την πρόωγη γήρανση. Χαρίζει όμορφο και λαμπερό δέρμα. Από το φαρμακείο της φύσης... στο φαρμακείο της γειτονιάς.

β. *Νέο Corolege. Η μοναδική σου επιθυμία. Δεν το περίμενες. Ήρθε σαν δώρο εξ ουρανού. Μαζί του εξερεύνησες νέους τόπους... είδες πράγματα που δεν είχες ξαναδεί... έζησες νέες εμπειρίες... απόλαυσες οδήγηση!*

γ. *Στα γυμναστήρια «μαϊμού» ο χρόνος... **κιλά εις βάρος σας!***

Χορτάσατε με λόγια του αέρα. Στο Dynamic κάθε υπόσχεση γίνεται πράξη.

δ. Αυξήσεις επιτοκίων; Πέρα βρέχει... εσείς έχετε προστασία.

Στα διαφημιστικά κείμενα αποφεύγεται σχεδόν πάντοτε η υποτακτική σύνδεση. Χρησιμοποιούνται συνήθως ασύνδετες μεταξύ τους προτάσεις και αποφεύγονται οι συνδετικές λέξεις. Σπανιότερα μπορεί να χρησιμοποιηθεί και η παρατακτική σύνδεση.

Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι:

- α) στις διαφημίσεις επιδιώκεται με γρήγορο ρυθμό να προκληθούν έντονα συναισθήματα στον δέκτη και
- β) με την ασύνδετη παράθεση των προτάσεων ο λόγος γίνεται πιο γοργός, ζωηρός και άμεσος. Έτσι, καθίσταται ο δέκτης πιο ευάλωτος στο να αποδεχτεί ανεπιφύλακτα το περιεχόμενο του διαφημιστικού μηνύματος. Αντίθετα, ο υποτακτικός λόγος αναδεικνύει τις λογικές σχέσεις που υπάρχουν ανάμεσα στις προτάσεις και κάνει τον δέκτη να προβληματιστεί.

2 Βρείτε στα βιβλία των Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας δύο ή τρία μικρά ποιήματα σύγχρονων ποιητών και αντιγράψτε τα στο τετράδιό σας. • Τι είδους προτάσεις κυριαρχούν στα ποιήματα που βρήκατε; • Χρησιμοποιούνται συνδετικές λέξεις; • Προσπαθήστε να ερμηνεύσετε αυτές τις επιλογές των ποιητών.

Ενδεικτικά ποιήματα

- α. Κ. Γ. Καρυωτάκη, «Σαν δέσμη από τριαντάφυλλα» (σελ. 147)
- β. Ζυλ Λαφόργκ, «Μοιρολόι φεγγαριού στην επαρχία» (σελ. 155)
- γ. Οδ. Ελύτη, «Τα Πάθη, Ε'» (σελ. 183)

Στα ποιήματα αυτά κυριαρχούν κατά κανόνα οι κύριες προτάσεις, που είτε παρατίθενται ασύνδετα ή μία δίπλα στην άλλη χωρίς συνδετικές λέξεις είτε συνδέονται παρατακτικά με παρατακτικούς συνδέσμους. Στα παραπάνω ποιήματα είναι περιορισμένη η χρήση υποτακτικών συνδέσμων, γιατί οι ποιητές θέλουν να δώσουν σ' αυτά πιο γρήγορο και ζωηρό ρυθμό. Φυσικά, υπάρχουν και ποιήματα στα οποία η χρήση υποτακτικών συνδέσμων είναι πιο συχνή.

B3**Οι συνδέσεις των προτάσεων στον προφορικό λόγο****Στον προφορικό λόγο:**

- Οι προτάσεις συνδέονται κατά κανόνα παρατακτικά (χαρακτηριστικός είναι ο λόγος των μικρών παιδιών που χρησιμοποιούν σχεδόν αποκλειστικά την παρατακτική σύνταξη).

- Πολύ συχνά παραλείπονται οι συνδεδετικές λέξεις και κυρίως οι υποτακτικοί σύνδεσμοι.
- Αποφεύγεται ο μακροπερίοδος λόγος.
- Σημαντικότερο ρόλο παίζουν τα παραγλωσσικά (ένταση φωνής, παύσεις, επιτονισμός, χροιά, προφορά κτλ.) και εξωγλωσσικά στοιχεία (στάση σώματος, έκφραση προσώπου, βλέμμα, μορφασμοί, κινήσεις, χειρονομίες κτλ.), που καλύπτουν την απουσία συνδεδετικών λέξεων.
- Συχνότατα είναι τα «σαρδάμ» (μπέρδεμα λέξεων ή προτάσεων), οι ασυνταξίες, οι διακοπές ή επαναλήψεις των προτάσεων ή λέξεων κτλ.
- Το ύφος είναι πιο ζωηρό, άμεσο, φυσικό και αυθόρμητο.
Βέβαια ο προσχεδιασμένος προφορικός λόγος (εισηγήσεις, ομιλίες κτλ.) έχει χαρακτηριστικά του γραπτού λόγου και είναι πιο σύνθετος (συχνή χρήση υποτακτικής σύνταξης) και επιμελημένος. (Δες και παρακάτω σελ. 38, άσκηση 12)

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Ακούω και μιλώ (σελ. 20)

- 1 Διαβάστε τις παραπάνω φράσεις μια φορά από μέσα σας και μια φορά μεγαλόφωνα.**
- 2 Προσπαθήστε να τις κάνετε να ακουστούν με φυσικότητα. Αν χρειάζεται, διαβάστε τες άλλη μια φορά και συνοδέψτε την εκφώνηση με τις εκφράσεις του προσώπου και τις κινήσεις του σώματος και των χεριών, που νομίζετε ότι ταιριάζουν.**

Στην ανάγνωση προσέχουμε να έχει η φωνή μας την απαραίτητη χροιά και την κατάλληλη ένταση, που να αποδίδει το ακριβές νόημα κάθε φράσης. Στον προφορικό λόγο παίζουν ιδιαίτερο ρόλο τόσο τα παραγλωσσικά όσο και τα εξωγλωσσικά στοιχεία. Κατά την εκφώνηση σημαντικό ρόλο για την κατανόηση του είδους των σχέσεων μεταξύ των προτάσεων παίζουν τα λεγόμενα «παραγλωσσικά» (ύφος, ένταση, χροιά, τόνος και ανεβοκατέβασμα της φωνής κτλ.) και «εξωγλωσσικά» στοιχεία (κινήσεις χεριών και σώματος, έκφραση προσώπου, μορφασμοί κτλ.).

- 3 Σε ποιες από τις παραπάνω φράσεις υπάρχουν συνδεδετικές λέξεις;**

Μόνο σε δύο από τις παραπάνω φράσεις υπάρχουν συνδεδετικές λέξεις:

1. Σου 'λεγα **να** προσέχεις, δε μ' άκουσες. (**να**: υποτακτικός σύνδεσμος που εισάγει δευτερεύουσα πρόταση)

2. Ξέρω, βαρέθηκες **και** θες **να** τα παρατήσεις.

(**και**: παρατακτικός συμπλεκτικός σύνδεσμος που συνδέει παρατακτικά προτάσεις που παρατίθενται η μία μετά την άλλη ως ισότιμα στοιχεία του λόγου / **να**: υποτακτικός σύνδεσμος)

4 Προσπαθήστε να ανακαλύψετε τις εσωτερικές (λογικές/συντακτικές) σχέσεις που υπάρχουν ανάμεσα στις προτάσεις του κάθε εκφωνήματος.

α. Πήρες καινούριο κινητό, έμαθα.: Από τις δύο προτάσεις του εκφωνήματος η πρώτη (Πήρες καινούριο κινητό) λειτουργεί ως συμπλήρωμα (αντικείμενο) της δεύτερης πρότασης (έμαθα) > [έμαθα **ότι** πήρες καινούριο κινητό].

β. Σου 'λεγα να προσέχεις, δε μ' άκουσες.: Από τις τρεις προτάσεις του εκφωνήματος η δεύτερη (να προσέχεις), συνδέεται υποτακτικά με την πρώτη κύρια (Σου 'λεγα), δεν είναι ισότιμη και λειτουργεί ως συμπλήρωμά της. Οι δύο κύριες (Σου 'λεγα / δε μ' άκουσες) είναι ισότιμες και έχουν μεταξύ τους σχέση αντίθεσης > [Σου 'λεγα να προσέχεις, **αλλά** δε μ' άκουσες.]

γ. Έχεις καμιά καλύτερη ιδέα, πες την: Η πρώτη από τις δύο προτάσεις του εκφωνήματος (Έχεις καμιά καλύτερη ιδέα) δηλώνει την προϋπόθεση για να ισχύσει η δεύτερη πρόταση (πες την), λειτουργεί δηλαδή ως επιρρηματικός προσδιορισμός της υπόθεσης > [**Αν** έχεις καμιά καλύτερη ιδέα, πες την.]

δ. Συγγνώμη, σ' αναστάτωση: Ανάμεσα στις δύο προτάσεις του εκφωνήματος (η πρώτη είναι ελλιπής· εννοείται: Σου ζητώ συγγνώμη) υπάρχει νοηματική σχέση αιτίου – αποτελέσματος (αίτιο: σ' αναστάτωση – αποτέλεσμα: σου ζητώ συγγνώμη) > [Συγγνώμη, **που** / **επειδή** σ' αναστάτωση.]

ε. Ξέρω, βαρέθηκες και θες να τα παρατήσεις.: Στο εκφώνημα αυτό η τέταρτη πρόταση (να τα παρατήσεις) έχει μη ισότιμη σχέση με την προηγούμενη κύρια (και θες) και λειτουργεί ως συμπλήρωμά της (ονοματική πρόταση). Η δεύτερη και η τρίτη κύρια πρόταση (βαρέθηκες και θες) είναι ισότιμες / ισοδύναμες και λειτουργούν ως συμπληρώματα (ονοματικές προτάσεις) της πρώτης κύριας πρότασης (Ξέρω). > [Ξέρω **ότι** βαρέθηκες και (**ότι**) **θες να τα παρατήσεις**]

στ. Κάτσε, πιες έναν καφέ μαζί μας.: Η δεύτερη πρόταση του εκφωνήματος (πιες έναν καφέ μαζί μας) λειτουργεί ως επιρρηματικός προσδιορισμός του σκοπού (να, για να πιεις) στην πρώτη κύρια πρόταση (Κάτσε). [Κάτσε **να** πιεις έναν καφέ μαζί μας.]

5 Ποια από τις δύο αναγνώσεις (η σιωπηρή ή η μεγαλόφωνη) σας βοηθάει περισσότερο να καταλάβετε τις σχέσεις των προτάσεων;

Είναι φανερό ότι η μεγαλόφωνη ανάγνωση βοηθάει περισσότερο να καταλάβουμε τις σχέσεις των προτάσεων, γιατί ο επιτονισμός, η ένταση της φωνής, οι χειρονομίες και οι εκφράσεις του προσώπου επιτρέπουν την καλύτερη κατανόηση του εκφωνήματος.

6 Μελετήστε τον ρόλο που παίζουν οι παύσεις και ο τόνος της φωνής.

Οι παύσεις και ο τόνος της φωνής (παραγλωσσικά στοιχεία) δείχνουν πιο καθαρά τις σκέψεις και τα συναισθήματα του ομιλητή (ειρωνεία, αποδοκιμασία ή επιδοκιμασία, δυσφορία, ικανοποίηση, απογοήτευση κτλ.).

7 Ξαναπείτε τις φράσεις προσθέτοντας κάποιες συνδετικές λέξεις, οι οποίες να δηλώνουν τη σχέση που βρήκατε.

- α. Έμαθα **ότι** / **πως** πήρες καινούριο κινητό.
- β. **Αν και** σου 'λεγα να προσέχεις, δε μ' άκουσες.
- γ. **Αν έχεις** καμιά καλύτερη ιδέα, πες την.
- δ. Συγγνώμη, **για το ότι** σ' αναστάτωσα. (Η πρώτη πρόταση είναι ελλιπής: Σου ζητώ συγγνώμη)
- ε. Ξέρω **ότι** βαρέθηκες και **(ότι)** θες να τα παρατήσεις (οι δύο ονοματικές προτάσεις λειτουργούν ως ισότιμα στοιχεία)
- στ. Κάτσε **να** πεις έναν καφέ μαζί μας.
Βλέπε και την απάντηση στην άσκηση 4.

8 Γράψτε τις νέες εκδοχές στο τετράδιό σας, δίπλα στις αρχικές. • Μήπως μπορείτε να προτείνετε κι άλλες εκδοχές;

- α. **Όπως** έμαθα, πήρες καινούριο κινητό.: Η πρώτη πρόταση (Όπως έμαθα) προσδιορίζει επιρρηματικά τη δεύτερη (κύρια).
- β. **Παρ' όλο που (μολονότι, ενώ)** σου 'λεγα να προσέχεις, δε μ' άκουσες.
- γ. **Αν (άμα, εφόσον)** έχεις καμιά καλύτερη ιδέα, πες την.
- δ. Συγγνώμη, **επειδή** σ' αναστάτωσα. (Δηλώνεται σχέση αιτίου – αποτελέσματος)
Συγγνώμη, **αν** σ' αναστάτωσα. (Η δεύτερη δηλώνει την προϋπόθεση για να συμβεί αυτό που δηλώνει η πρώτη ελλιπής πρόταση: Συγγνώμη· εννοείται: Σου ζητώ)
- ε. Ξέρω **ότι, επειδή** βαρέθηκες, θες να τα παρατήσεις.
(Στη φράση αυτή οι δύο δευτερεύουσες οι οποίες με την προηγούμενη εκδοχή ήταν ονοματικές που συνδέονταν παρατακτικά (ότι βαρέθηκες και θες), άρα είχαν ισότιμη σχέση, τώρα δε λειτουργούν ως ισότιμα στοιχεία μεταξύ τους, αλλά έχουν σχέση αιτίου και αποτελέσματος, δηλαδή η πρόταση «ότι θες» συμπληρώνει το νόημα της κύριας «Ξέρω», και η άλλη δευτερεύουσα «επειδή βαρέθηκες» δηλώνει την αιτία και προσδιορίζει επιρρηματικά την πρόταση «ότι θες»).
- στ. Κάτσε **για να** πεις έναν καφέ μαζί μας.

9 Όλες αυτές οι φράσεις (οι αρχικές και οι νέες) είναι ίδιες ή διαφέρουν μεταξύ τους; (Συγκρίνετέ τις ως προς τη σημασία αλλά και ως προς το ύφος.)

Όλες οι φράσεις (αρχικές και νέες) ως προς τη σημασία τους είναι περίπου ίδιες. Ωστόσο είναι φανερό ότι, όταν λείπουν οι συνδετικές λέξεις, δεν είναι πάντοτε δυνατό ο πομπός να οργανώσει το σύνολο των προτάσεων έτσι που να φανερώνουν καθαρά το νόημά τους και τις σχέσεις που τις συνδέουν. Ο δέκτης από την άλλη έχει πολύ μεγαλύτερη ελευθερία να συσχετίσει λογικά τα νοήματα, όπως αυτός κρίνει. Βέβαια στον προφορικό λόγο τα εξωγλωσσικά και παραγλωσσικά στοιχεία βοηθούν τον δέκτη να κατανοήσει καλύτερα τα νοήματα των προτάσεων.

Ως προς το ύφος οι αρχικές εκφωνήσεις είναι πιο κοντά στο προφορικό ύφος, που είναι πιο ζωηρό, άμεσο, φυσικό και αυθόρμητο. Όταν χρησιμοποιούμε συνδυασμό λέξεων, το ύφος γίνεται πιο επίσημο, τυπικό και αυστηρό.

10 Ποια από τις εκδοχές θα διαλέγατε:

- αν λέγατε αυτές τις φράσεις σε μια συζήτηση με φίλους;
- αν τις στέλνατε σ' έναν συμμαθητή σας ως γραπτό μήνυμα στο κινητό;

Και στις δύο περιπτώσεις (συζήτηση και κυρίως μήνυμα στο κινητό) θα διάλεγα την αρχική εκδοχή, γιατί στη συζήτηση ο λόγος είναι πιο ζωντανός, πιο άμεσος και πιο γρήγορος, άρα δεν εξυπηρετούν τόσο πολύ οι παρατακτικοί και κυρίως οι υποτακτικοί σύνδεσμοι, ενώ στο γραπτό μήνυμα ο λόγος είναι πιο συνοπτικός και βραχυλογικός (οικονομία λόγου).

11 Εξηγήστε την επιλογή σας.

Η επιλογή της γλώσσας και του ύφους γίνεται με κριτήρια τους κανόνες της επικοινωνίας:

- Το **μέσο** με το οποίο θα γίνει η επικοινωνία, δηλαδή με τον **γραπτό λόγο** (επιστολή, e-mail, μήνυμα τηλεφωνικό κτλ.) ή με τον **προφορικό** (φιλική συζήτηση, εισήγηση, ομιλία κτλ.)
- Τον **πομπό** και τον **δέκτη** (το μορφωτικό επίπεδο, την ηλικία, αν είναι οικεία ή άγνωστα μεταξύ τους πρόσωπα, τη μεταξύ τους σχέση κτλ.)
- Την **περίσταση** (αν δηλαδή η επικοινωνία είναι επίσημη ή ανεπίσημη: επιστολή σε δημόσιο πρόσωπο ή μήνυμα σε φίλο μας)
- Τον **σκοπό** (για να πείσουμε, να ενημερώσουμε, να καταγγείλουμε κτλ.).

Σε μια συζήτηση με φίλους, όπως σ' αυτή την περίπτωση, η γλώσσα είναι απλή, ανεπιτήδευτη και καθημερινή και, επομένως, ανάλογο θα είναι και το ύφος: απλό και λιτό. Αποφεύγεται η υποτακτική σύνδεση των προτάσεων, καθώς τα παραγλωσσικά και τα εξωγλωσσικά στοιχεία βοηθούν στην ευκολότερη μετάδοση του μηνύματος.

Στα γραπτά μηνύματα είναι απαραίτητη η συντομία, η σαφήνεια και η απλότητα (κυρίως όταν επικοινωνούμε με φίλους μας), ενώ η χρήση υποτακτικής σύνδεσης είναι απαραίτητη, κυρίως όταν υπάρχει κίνδυνος παρανόησης.

12 Διατυπώστε κάποια γενικά συμπεράσματα από τη δραστηριότητα που προηγήθηκε.

Τα συμπεράσματά μου:

- Στον καθημερινό προφορικό λόγο συχνά οι συνδετικές λέξεις παραλείπονται.
- Η έλλειψη συνδετικών λέξεων κάνει το ύφος του λόγου περισσότερο άμεσο, γρήγορο, ζωντανό και «οικονομικό».
- Η προσθήκη συνδετικών λέξεων κάνει το ύφος του λόγου περισσότερο σύνθετο, επίσημο, τυπικό, συμβατικό.
- Στον προφορικό λόγο, όπου και όταν παραλείπονται οι συνδετικές λέξεις, τα παραγλωσσικά και εξωγλωσσικά στοιχεία όπως ο επιτονισμός, οι χειρονομίες και οι εκφράσεις του προσώπου μάς βοηθούν στην κατανόηση του νοήματος.
(Βλέπε και θεωρία σελ. 33.)



ΣΥΝΘΕΣΗ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

Οι ερευνητικές εργασίες (projects) είναι το αποτέλεσμα μιας ερευνητικής δουλειάς των μαθητριών και των μαθητών που έχουν εργαστεί σε μικρές ή μεγαλύτερες ομάδες με την καθοδήγηση των εκπαιδευτικών.

Αφορούν οποιοδήποτε γνωστικό πεδίο/μάθημα, μπορεί όμως να είναι και διαθεματικές οποιασδήποτε μορφής (μονογραφία, διαφάνειες, video κτλ.). Οι εργασίες αυτές επιτρέπουν στις μαθήτριες και στους μαθητές να αναπτύσσουν πολλές δεξιότητες, όπως σωστή και επικοινωνιακή συνεργασία, δυνατότητα να βρίσκουν πληροφορίες από τις πηγές, να τις οργανώνουν σωστά, να τις αξιολογούν και να αξιοποιούν αυτές που χρειάζονται.

Κριτήρια αξιολόγησης των ερευνητικών εργασιών:

- Η ερευνητική υπόθεση είναι διατυπωμένη με σαφήνεια.
- Υπάρχουν αναφορές σε προηγούμενες έρευνες ή άλλες σχετικές εργασίες.
- Η επιλογή και η κατηγοριοποίηση των διάφορων στοιχείων είναι πετυχημένες (σχετική με το θέμα, λογική, σαφής).
- Η επιχειρηματολογία είναι πειστική. Δεν υπάρχουν «κενά» ή «αδύνατα σημεία».

- Ο ερευνητής παίρνει θέση απέναντι στο πρόβλημα. Καταλήγει σε λογικά συμπεράσματα, τα οποία είναι και σχετικά με την αρχική ερώτηση. Κάνει συγκεκριμένες προτάσεις. Προτείνει λύσεις.
- Υπάρχουν παραπομπές στις πηγές και η σχετική βιβλιογραφία στο τέλος της εργασίας.
(Δες σχολικό βιβλίο, σελ. 23)

Τι προσέχουμε κατά την εκπόνηση ερευνητικών εργασιών

1. επιλογή του θέματος

1. Να ανταποκρίνεται στα ενδιαφέροντα και στις δυνατότητες του (μικρού) ερευνητή.
2. Ο τίτλος μπορεί να διατυπωθεί μετά την ολοκλήρωση της ερευνητικής εργασίας.
3. Το θέμα χρειάζεται να μην είναι πλατύ και ασαφές ούτε πολύ εξειδικευμένο.

2. συγκέντρωση του ερευνητικού υλικού

1. Με βιβλιογραφική έρευνα, με ερωτηματολόγια κτλ.
2. Απαιτείται η υπόδειξη μιας βασικής βιβλιογραφίας ή του τρόπου αναζήτησης των πληροφοριών από το Διαδίκτυο.

3. διάρθρωση και συγγραφή της εργασίας

1. Προηγείται η κατασκευή διαγράμματος.
2. Ομαδοποίηση του ερευνητικού υλικού με βάση το διάγραμμα.
3. Κατά τη συγγραφή απαιτείται σαφήνεια, συνοχή, αλληλουχία των νοημάτων.
4. Πρέπει να υπάρχει νοηματική συνοχή και να καταλήγει σε ξεκάθαρες θέσεις και συμπεράσματα.

4. παραπομπές

1. Δεν πρέπει να παρουσιάζονται ξένες ιδέες σαν δικές μας.
2. Οι παραπομπές γράφονται ή μέσα στο σώμα του κειμένου ή υποσελίδιες, αλλά πάντοτε με τον ίδιο τρόπο.

5. βιβλιογραφία

1. Παρατίθεται στο τέλος της εργασίας.
2. Παραδείγματα:
 - α. για βιβλία: Αλεξοπούλου Ι., Γκλαβιάς Σ., *Σχολείο και περιβάλλον*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 1989.
 - β. για περιοδικά: Βώρος Φ. Κ., «Τοπική Ιστορία», *Νέα Παιδεία*, τ. 52 (1989), σελ. 176-178.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Ακούω και μιλώ (σελ. 21-22)

- 1** Το παραπάνω κείμενο είναι μια μικρή ερευνητική εργασία, που δημοσιεύτηκε σε μαθητικό περιοδικό. Ποιο είναι το ζήτημα που εξετάζει;

Με την παραπάνω μικρή ερευνητική εργασία εξετάζεται το θέμα της προέλευσης των ονομάτων «Έλληνας» και «Γραικός». Επίσης, γίνεται προσπάθεια να ερμηνευτεί με ποιο τρόπο το όνομα «Γραικοί», που ανήκε σ' έναν μικρό λαό μιας περιοχής της Ηπείρου, έγινε εθνολογικό όνομα όλων των Ελλήνων, όταν το παρέλαβαν οι Λατίνοι.

- 2** Οποιαδήποτε ερευνητική εργασία πρέπει να προσδιορίζει τον επιστημονικό χώρο από τον οποίο θα αντλήσει τα στοιχεία της. Το ίδιο θέμα θα μπορούσε να το εξετάσει κανείς από την ιστορική του σκοπιά, τη λογοτεχνική, τη λαογραφική, την καλλιτεχνική κτλ. Από ποια σκοπιά εξετάζει το θέμα του ο συγγραφέας της παραπάνω εργασίας;

Το θέμα της προέλευσης των ονομάτων «Έλληνας» και «Γραικός» ο συγγραφέας της παραπάνω εργασίας το εξετάζει από την ιστορική και τη γλωσσολογική του σκοπιά.

- 3** Από ποιες πηγές άντλησε ο μαθητής-ερευνητής τις πληροφορίες του και πώς τις παραθέτει στο κείμενο;

Τις πληροφορίες του ο μαθητής-ερευνητής τις άντλησε από:

1. τον Αριστοτέλη (Αριστοτέλη *Μετεωρ.* 1, 14)
2. τον Απολλόδωρο (Απολλοδ. 1, 7, 3)
3. το *Πάριο Χρονικό*
4. το Γ. Χατζιδάκη (Γ. Χατζιδάκη, *Ελλάς και Έλληνες, Ημερολόγιον Μεγάλης Ελλάδος*, 1925).

Τις παραπάνω πηγές τις παραθέτει στο κείμενο με τη μορφή παραπομπών μέσα στο σώμα του κειμένου αυτολεξεί μέσα σε εισαγωγικά.

- 4** Για ποια θέματα δεν παραπέμπει σε πηγές; • Ποιοι προβληματισμοί δημιουργούνται από την έλλειψη αυτή;

Ο ερευνητής-μαθητής δεν παραπέμπει σε πηγές για όσα αναφέρει σχετικά με την πληροφορία ότι οι *Σελλοί*, κάτοικοι της περιοχής της Δωδώνης, ήταν γνωστοί ως *υποφήμες* (=ιερείς) του Δωδωναίου Διός. Δεν τεκμηριώνει την άποψη ότι «οι ιστορικοί δεν μπόρεσαν να ερμηνεύσουν πώς η ονομασία

ενός μικρού λαού μιας περιοχής της Ηπείρου έγινε εθνολογικό όνομα όλων των Ελλήνων και της Ελλάδας, όταν την παρέλαβαν οι Λατίνοι». Δεν υπάρχουν επίσης παραπομπές σε πηγές για τις πληροφορίες σχετικά με τη χρήση του ονόματος «Γραικός»: α. κατά τα χρόνια του Βυζαντίου («εκτοπίστηκε» από το όνομα «Ρωμαίοι»), β. μετά το σχίσμα των Εκκλησιών (ο όρος «Γραικός» σήμαινε τον ορθόδοξο και ο όρος «Λατίνος» τον καθολικό) και γ. κατά τα χρόνια της Τουρκοκρατίας (ο όρος «Γραικός» παίρνει εθνολογικό περιεχόμενο). Τέλος, δεν τεκμηριώνεται και η πληροφορία ότι ο Βούλγαρος Τσάρος Συμεών πήρε τον τίτλο «τσάρος των Βουλγάρων και των Γραικών».

Από τις ελλείψεις αυτές δημιουργούνται προβληματισμοί ως προς την εγκυρότητα των στοιχείων τα οποία παραθέτει και την αντικειμενικότητα των πηγών του.

5 Σε ποιο ερώτημα δίνουν απαντήσεις οι πηγές που χρησιμοποιήθηκαν στην πρώτη παράγραφο του κειμένου;

Στην πρώτη παράγραφο του κειμένου οι πηγές που χρησιμοποιήθηκαν δίνουν απαντήσεις στο ερώτημα της σχέσης που υπάρχει μεταξύ των ονομάτων «Γραικός» και «Έλληνας». Σύμφωνα μ' αυτές, «Γραικοί» και «Έλληνες» είναι ονόματα που αποδίδονταν σε λαό με την ίδια εθνολογική ταυτότητα.

6 Ποια θέματα για περαιτέρω έρευνα μπορείτε να εντοπίσετε στην παραπάνω εργασία;

Ενδιαφέροντα θέματα για περαιτέρω έρευνα θα ήταν δυνατό να αποτελέσουν και τα εξής:

- Η χρήση του ονόματος «Έλλην» στα χρόνια της Τουρκοκρατίας και της Ελληνικής Επανάστασης (βλ. Κ.Θ. Δημαρά, *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*).
- Γιατί επί Τουρκοκρατίας πολλοί λόγιοι χρησιμοποιούν τον όρο *Γραικοί*;
- Από ποια στοιχεία προκύπτει ότι ο όρος Γραικοί παίρνει επί Τουρκοκρατίας εθνολογικό περιεχόμενο;



ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

Η επιλογή της λέξης

Για να σχηματίσουμε μια πρόταση, επιλέγουμε (και ταυτόχρονα συνδυάζουμε/ συντάσσουμε) τις λέξεις. Η επιλογή των λέξεων (λεξικών μονάδων) γίνεται με βάση τους εξής παράγοντες:

1. τις **σημασιολογικές σχέσεις** μεταξύ τους

- **συνωνυμίας** (θέλω-επιθυμώ, άσπρος-λευκός, θερμός- ζεστός κτλ.),
- **υπερωνυμίας/υπωνυμίας** (= η σημασία της μιας λέξης περιλαμβάνει τη σημασία της άλλης: ζώο [υπερώνυμο]-σκύλος [υπώνυμο], έπιπλο [υπερώνυμο]- καναπές [υπώνυμο] / υπερώνυμα: ξένος, αλλοδαπός > υπώνυμα: μετανάστης, τουρίστας).

2. τις **συντακτικές-λειτουργικές ιδιότητές τους**

π.χ. Αύριο τα σχολεία θα είναι κλειστά. (*Αύριο*: επιρρηματικός προσδιορισμός του χρόνου, *τα σχολεία*: υποκείμενο του ρήματος, *κλειστά*: κατηγορούμενο στο υποκείμενο).

3. τους **πραγματολογικούς παράγοντες**

- το επίπεδο ύφους: π.χ. σοβαρό, επίσημο, οικείο, λαϊκό κτλ. (πεθαίνω-τα τινάζω, έφυγε-ξεκουμπίστηκε)
- τη χρήση ειδικής (επιστημονικής) γλώσσας (ήπαρ-συκώτι) ή
- το πώς συνδυάζονται κάποιες λέξεις (ζεστό φαγητό, αλλά: θερμός χαιρετισμός).

4. την **επικοινωνιακή πρόθεση** του ομιλητή, π.χ. μιρίζει (όταν θέλει να μιλήσει με ευγένεια και λεπτότητα), αλλά: βρομάει ή βρομοκοπάει (έκφραση που δείχνει αγηδία αλλά και αγένεια).

5. την **εκφραστική ισχύ τους**

π.χ. οι λέξεις *πελώριος*, *τεράστιος*, *θεόρατος*, *κολοσσιαίος*, *υπερμεγέθης*, *γιγάντιος* έχουν μεγαλύτερη εκφραστική ισχύ από τη συνώνυμή τους (*πάρα*) *πολύ μεγάλος*.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Διαβάζω και γράφω (σελ. 23)

1 Τα κείμενα που παρατέθηκαν μέχρι τώρα σ' αυτή την ενότητα αναφέρονται στη χώρα μας, στο ιστορικό της παρελθόν και στους κατοίκους της, χρησιμοποιώντας για τον σκοπό αυτό πολλές διαφορετικές λέξεις. Αναζητήστε τις και κατατάξτε τις στο τετράδιό σας σε τρεις ομάδες:

Το ιστορικό παρελθόν	Ο τόπος	Οι άνθρωποι
<p><i>Κείμ. 2:</i> Παρθενώνας</p> <p><i>Κείμ. 1:</i> πολιτισμός, έργα τέχνης, αρχιτεκτονική, ποίηση, δράμα, φιλοσοφία, επιστήμη, ελληνικοί ναοί, αγάλματα, ανακαλύψεις</p> <p><i>Κείμ. 2:</i> κολώνα, χρυσός κανόνας</p> <p><i>Κείμ. 5:</i> αρχαίες αποικίες, νεότερες παροικίες, ελληνική παράδοση</p> <p><i>Κείμ. 7:</i> βυζαντινή παράδοση της ορθοδοξίας</p> <p><i>Κείμ. 10:</i> μάρμαρο</p> <p><i>Κείμ. 11:</i> αρχοντιά και πολιτισμός</p>	<p><i>Κείμ. 1:</i> Ελλάδα</p> <p><i>Κείμ. 2:</i> ελαιώνες, θάλασσες, όρη</p> <p><i>Κείμ. 3:</i> Αθήνα, θάλασσα της Μεσογείου, χώρα υποδοχής μαζικού ρεύματος μεταναστών</p> <p><i>Κείμ. 4:</i> Greece</p> <p><i>Κείμ. 5:</i> σταυροδρόμι των λαών, ελληνικός χώρος, οριακός χώρος</p> <p><i>Κείμ. 6:</i> ευρωπαϊκή χώρα, νότιο άκρο της Βαλκανικής χερσονήσου</p> <p><i>Κείμ. 8:</i> η χώρα του</p> <p><i>Κείμ. 10:</i> δέντρα, ουρανός, πέτρες, ήλιος, τοπίο σκληρό, πυρωμένα λιθάρια, ορφανές ελιές, αμπέλια, φως, ποτάμια, σκονισμένα σκοίνα, βράχος</p> <p><i>Κείμ. 11:</i> μαστίχα, άνθη, ακρογιαλιά</p> <p><i>Κείμ. 12:</i> πρώτη κοιτίδα, Ελλοπία</p>	<p><i>Κείμ. 3:</i> ομοιογενές έθνος</p> <p><i>Κείμ. 1:</i> στοχαστές, δημιουργοί, εραστές της ομορφιάς και των έργων του πνεύματος</p> <p><i>Κείμ. 3:</i> ενιαίο ομοιογενές έθνος, Έλληνες, λαός μεταναστών, ελληνική κοινωνία</p> <p><i>Κείμ. 5:</i> ελληνισμός</p> <p><i>Κείμ. 7:</i> ο κόσμος</p> <p><i>Κείμ. 10:</i> Ρωμιοσύνη, πρόσωπα, καρδιές, φωνές</p> <p><i>Κείμ. 12:</i> Γραικός, Γραικύλος, Graici, Graii, Έλλην, Σελλοί, υποφήτες του Δωδωναίου Διός, εθνολογικό όνομα, Γραίοι, Ρωμαιοί</p>

2 Με ποια σημασία χρησιμοποιείται η λέξη *Ελλάδα* στο κείμενο 1 και με ποια στο κείμενο 3;

Στο κείμενο 1 η λέξη *Ελλάδα* χρησιμοποιείται με τη σημασία της αρχαίας Ελλάδας, όλου δηλαδή του αρχαίου ελληνικού κόσμου (πόλεις-κράτη), και είναι φορτισμένη με όλο το πολιτιστικό και πνευματικό της περιεχόμενο.

Στο κείμενο 3 η λέξη *Ελλάδα* χρησιμοποιείται με τη σημασία της σύγχρονης ενιαίας Ελλάδας και της εθνικής οντότητας.

3 Η σημασία της λέξης *Έλληνες* στο κείμενο 1 και στο κείμενο 7 είναι ίδια;

Στο κείμενο 1 η λέξη *Έλληνες* αναφέρεται στους αρχαίους κατοίκους της χώρας μας και έχει περισσότερο τη σημασία μιας συγκεκριμένης εθνότητας.

Στο κείμενο 7 η λέξη *Έλληνες* ταυτίζεται με τους Νεοέλληνες σε συνδυασμό με την ορθόδοξη χριστιανική ταυτότητά τους.

Επομένως, η λέξη *Έλληνες* δεν έχει την ίδια σημασία στα δύο κείμενα.

4 Η λέξη *Ελλάδα* στο κείμενο 6 και η έκφραση *ελληνικός χώρος* στο κείμενο 5 σε τι νομίζετε ότι συμπίπτουν και σε τι διαφέρουν;

Στο κείμενο 6 η λέξη *Ελλάδα* έχει καθαρά γεωγραφική σημασία και περιλαμβάνει την εδαφική έκτασή της την καθορισμένη στον χάρτη.

Στο κείμενο 5 η έκφραση *ελληνικός χώρος* περιλαμβάνει όχι μόνο την καθαρά γεωγραφική περιοχή της Ελλάδας αλλά μια ευρύτερη περιοχή όπου ζουν Έλληνες (αποικίες, παροικίες κτλ.).

Περιλαμβάνει ακόμη την έννοια του ελληνικού κράτους με τις οικονομικές, κοινωνικές και πνευματικές του δομές, τον πολιτισμό και την ιστορική του πορεία ανάμεσα στον ανατολικό και τον δυτικό κόσμο.

Στα δύο κείμενα τόσο η λέξη *Ελλάδα* όσο και η έκφραση *ελληνικός χώρος* συμπίπτουν ως προς το ότι παρουσιάζονται να βρίσκονται σε ένα σταυροδρόμι ανάμεσα σε Ανατολή και Δύση.

Ακούω και μιλώ (σελ. 23)

1 Πληροφορηθείτε για τη σημασία που έχει στα αγγλικά η φράση: «it's Greek to me!». • Πώς εξηγείτε αυτή τη σημασία; • Ποια αντίστοιχη έκφραση χρησιμοποιούμε στα ελληνικά;

Η αγγλική φράση «it's Greek to me!» σημαίνει κατά λέξη: «είναι ελληνικά για μένα» και μεταφορικά (συνυποδηλωτικά): «είναι ακαταλαβίστικα», «είναι ακατανόητα». Η σημασία αυτής της φράσης είναι πως η ελληνική γλώσσα είναι ιδιαίτερα δύσκολη, σημασία αντίστοιχη με την ελληνική έκφραση «αυτά είναι κινέζικα».

2 Ξανακοιτάξτε τις ομάδες των λέξεων που φτιάξατε στη δραστηριότητα *Διαβάζω και γράφω 1*. Σ' αυτές περιλαμβάνεται η λέξη *Ρωμιοσύνη* και τουλάχιστον άλλη μία συνώνυμη. • Βρείτε τη συνώνυμη της λέξης *Ρωμιοσύνη*. Συνώνυμη της λέξης «Ρωμιοσύνη» είναι ο «Ελληνισμός».

3 Ο ποιητής Γιάννης Ρίτσος έδωσε τη λέξη *Ρωμιοσύνη* ως τίτλο στο ποίημά του. Αν δεν υπήρχε άλλη λέξη με παρόμοια σημασία, θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο ποιητής χρησιμοποίησε τη λέξη αναγκαστικά. Αφού όμως υπάρχει τουλάχιστον άλλη μία λέξη, αυτό σημαίνει ότι ο ποιητής διάλεξε αυτή τη λέξη αφήνοντας κατά μέρος μian άλλη. Ονόμασε σκόπιμα το ποίημα του *Ρωμιοσύνη* και όχι *Ελληνισμός*. • Μπορείτε να δώσετε μια ερμηνεία στην επιλογή του;

Ο ποιητής Γιάννης Ρίτσος ονόμασε το ποίημά του «Ρωμιοσύνη» και όχι «Ελληνισμός», γιατί η λέξη «Ρωμιοσύνη» είναι περισσότερο λαϊκή σε σχέση με τη λέξη «Ελληνισμός» και χρησιμοποιείται κυρίως όταν γίνεται λόγος για τους αγώνες του ελληνικού λαού, τα παθήματά του, τους ηρωισμούς και τις ελπίδες του. Με τον τίτλο «Ρωμιοσύνη», επομένως, αποδίδεται, κατά τη γνώμη του ποιητή, ακριβέστερα και το περιεχόμενο του ποιήματός του.

Διαβάζω και γράφω (σελ. 24)

1 Καθεμιά από τις λέξεις *Ρωμιοσύνη*, *Ελληνισμός* μάς φέρνει στο νου κάποιες ιδέες. Ποιες από τις παρακάτω ιδέες σάς φέρνει στον νου καθεμιά από τις δύο αυτές λέξεις:

αρχαιότητα, Τουρκοκρατία, Βαλκάνια, κλασικά γράμματα, ανθρωπισμός, Ευρώπη, η ανακάλυψη της δημοκρατίας, το πνεύμα της αντίστασης, η ελευθερία, η σοφία, ο καημός, ο νους, η ψυχή, ο Παρθενώνας, η Αγια-Σοφιά, οι βουνοκορφές, το ανοιχτό πέλαγος, Βυζάντιο.

• Φτιάξτε έναν πίνακα στο τετράδιό σας σαν αυτόν που ακολουθεί και τοποθετήστε τις παραπάνω λέξεις/φράσεις σε όποια στήλη νομίζετε ότι ταιριάζουν:

Ρωμιοσύνη	Ελληνισμός
Τουρκοκρατία	αρχαιότητα
Βαλκάνια	κλασικά γράμματα
το πνεύμα της αντίστασης	ανθρωπισμός
η ελευθερία	Ευρώπη
ο καημός	η ανακάλυψη της δημοκρατίας
η ψυχή	η σοφία
η Αγια-Σοφία	ο νους
οι βουνοκορφές	ο Παρθενώνας
Βυζάντιο	το ανοιχτό πέλαγος

2 Θυμηθείτε και γράψτε στο τετράδιό σας άλλες λέξεις που γνωρίζετε και τελειώνουν σε *-οσύνη*, όπως *Ρωμιοσύνη*, και σε *-ισμός*, όπως *Ελληνισμός*. Τι είδους έννοιες δηλώνουν συνήθως τα ονόματα που τελειώνουν σε *-οσύνη* και τι τα ονόματα που τελειώνουν σε *-ισμός*;

- A.** Τα ουσιαστικά που λήγουν σε **-οσύνη** είναι αφηρημένα, παράγονται από επίθετα (περίπτωση α) ή από ουσιαστικά (περίπτωση β και γ) και σημαίνουν:
- α) **ιδιότητες σχετικές με το επίθετο**
 π.χ. δικαιοσύνη < δίκαιος, αντρειοσύνη < αντρείος, αγραμματοσύνη < αγράμματος, εμπιστοσύνη < έμπιστος, ευγνωμοσύνη < ευγνώμονας, καλοσύνη < καλός, μεγαλοσύνη < μεγάλος, εξαλλοσύνη < έξαλλος κτλ.
- β) **μια ιδιότητα ή το σύνολο εκείνων που ανήκουν σε μια ένωση**
 π.χ. αδερφοσύνη < αδερφός, ιεροσύνη < ιερέας, χριστιανοσύνη < χριστιανός, Ρωμιοσύνη < Ρωμιός κτλ.
- γ) **επάγγελμα** (σπάνια)
 π.χ. μαραγκοσύνη < μαραγκός, μαστοροσύνη < μάστορας κτλ.
- B.** Τα ουσιαστικά που λήγουν σε **-ισμός** παράγονται από άλλα ουσιαστικά και φανερώνουν μία ιδεολογία, θεωρία, θρησκεία ή αίρεση, μια τεχνοτροπία ή εκείνους που πράττουν σύμφωνα με όσα αυτές ορίζουν:
 π.χ. ελληνισμός < Έλληνας, χριστιανισμός < χριστιανός, Ιουδαϊός < Ιουδαϊσμός, μαρξισμός < Μαρξ, αθλητισμός < αθλητής, κοσμοπολιτισμός < κοσμοπολίτης, κυβισμός < κύβος, ιδεαλισμός < ιδέα κτλ.

Ακούω και μιλώ (σελ. 25)

- 1** Το παραπάνω κείμενο προέρχεται από μια εφημερίδα και αποτελεί την εισαγωγή ενός ρεπορτάζ γύρω από κάποιο θέμα. Ποιο; • Ποιος άλλος τίτλος θα του ταίριαζε;

Το παραπάνω κείμενο αποτελεί εισαγωγή σε ρεπορτάζ γύρω από το θέμα της πώλησης εξοχικών κατοικιών σε πλούσιους ξένους.

Άλλοι τίτλοι που θα ταίριαζαν στο κείμενο:

1. Μια ζωή στον ήλιο
2. Εύποροι Ευρωπαίοι αγοράζουν «τη ζωή στον ήλιο»
3. Ακίνητο στην Ελλάδα: ο ήλιος της σας ζεσταίνει, η τιμή του σας δροσίζει
4. Απολαύστε τον ήλιο στη χώρα του αρχαίου μύθου

- 2** Στο κείμενο 13 γίνεται λόγος για ξένους. Για ξένους γίνεται λόγος επίσης στο κείμενο 3. Πόσο διαφορετικοί μεταξύ τους είναι οι ξένοι για τους οποίους γίνεται λόγος στα δύο κείμενα; • Πώς επηρεάζουν τα συμφραζόμενα στο κάθε κείμενο τη σημασία της λέξης ξένος;

Στο κείμενο 3 γίνεται λόγος για μετανάστες, που ήρθαν μετά το 1990 στην Ελλάδα από χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και των Βαλκανίων κυρίως, ύστερα από τις ραγδαίες πολιτικές εξελίξεις στις χώρες αυτές. Μάλιστα τονίζεται ότι η παρουσία τους στην ελληνική κοινωνία «διατάραξε την ως τότε κυρίαρχη εικόνα της αρμονικής εθνικής ομοιογένειας».

Στο κείμενο 13 γίνεται λόγος για εύπορους ξένους, Ευρωπαίους, οι οποίοι, θέλοντας να απολαύσουν τον ζωογόνο ήλιο, αγοράζουν ελληνικές ιδιοκτησίες ακόμη και σε απομονωμένες γωνιές της πατρίδας μας.

Γίνεται φανερό πως τα συμφραζόμενα στο κείμενο 3 επηρεάζουν αρνητικά τη σημασία της λέξης ξένος (= μετανάστης, φτωχός, αμόρφωτος, απολίτιστος, πιθανός κακοποιός, επικίνδυνος για την εθνική ομοιογένεια, Βαλκάνιος, Ανατολικοευρωπαίος), παρά το γεγονός ότι η συγγραφέας του άρθρου καταλήγει τονίζοντας την ανάγκη να μάθουν τα παιδιά να εκτιμούν την αξία άλλων πολιτισμών και να αναγνωρίζουν την ετερογένεια ως βασικό χαρακτηριστικό των σύγχρονων κοινωνιών.

Αντίθετα, στο κείμενο 13 η λέξη ξένος, χάρη στα συμφραζόμενα, φορτίζεται θετικά (= Ευρωπαίος, πλούσιος, πελάτης, αγοραστής ακριβών διαμερισμάτων και αρχοντικών, τουρίστας, οικονομικός αιμοδότης, θαυμαστής της Ελλάδας, άτομο με υψηλό μορφωτικό επίπεδο).

- 3** Ο τουρισμός είναι πολύ σημαντικός τομέας οικονομικής δραστηριότητας για την ελληνική κοινωνία. Αν αναλαμβάνετε να κάνετε μια εργασία σχετικά με το θέμα της τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής σας:

α. να σκεφτείτε, να συζητήσετε στην τάξη και να αποφασίσετε ποιες βασικές πτυχές του θέματος θα επιλέγατε να μελετήσετε

β. να επισημάνετε ορισμένες πηγές αναφοράς για την κάθε πτυχή του θέματος.

Ενδεικτικές απαντήσεις

- α.**
1. Οι δυνατότητες τουριστικής αξιοποίησης της περιοχής σας (έχει λίμνη, θάλασσα, ποτάμι, βουνό, αρχαιολογικά ευρήματα, σπήλαια κτλ.).
 2. Η ύπαρξη υποδομών ή η ανάγκη δημιουργίας τους (δρόμοι, ξενοδοχεία ή ξενώνες κτλ.).
 3. Οι φορείς που θα μπορούσαν να αναλάβουν τη δημιουργία υποδομών και ο τρόπος χρηματοδότησης (Δήμος, Νομαρχία, Ευρωπαϊκή Ένωση, διάφοροι τοπικοί φορείς ή ιδιώτες).
 4. Τρόποι προβολής των τουριστικών αξιοθέατων (τηλεόραση, εφημερίδες, διαδίκτυο, έκδοση τουριστικού οδηγού, επιστολές κτλ.).
 5. Τρόποι με τους οποίους μπορεί να συνδυαστεί η τουριστική ανάπτυξη με την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος.
- β.** Πηγές αναφοράς μπορούν να αποτελέσουν οι εγκυκλοπαίδειες, τα βιβλία ιστορίας ή γεωγραφίας, το διαδίκτυο και οι εφημερίδες.

Διαβάζω και γράφω (σελ. 25)

1 Αντλώντας στοιχεία από το κείμενο 13 παρουσιάστε σε 3-4 γραμμές μία όσο το δυνατόν πιο λεπτομερή περιγραφή του προφίλ των ξένων που αγοράζουν σπίτια στην Ελλάδα.

Οι περισσότεροι ξένοι που αγοράζουν σπίτια στην Ελλάδα είναι κυρίως κάτοικοι της Βόρειας Ευρώπης, κατά κανόνα εύποροι και θαυμαστές της φύσης και του κλίματος που υπάρχει στην Ελλάδα, συνήθως συνταξιούχοι ή εργαζόμενοι που θέλουν να απολαμβάνουν τον ήλιο κατά τις διακοπές τους.

2 Φτιάξτε έναν κατάλογο με όλες τις λέξεις των κειμένων 3 και 13 που έχουν σημασία συγγενική προς τη λέξη ξένος. • Συμπληρώστε, αν μπορείτε, τον κατάλόγό σας και με άλλες λέξεις που γνωρίζετε ή που μπορείτε να βρείτε. • Σκεφτείτε και συζητήστε στην τάξη τις διαφορές που υπάρχουν ανάμεσα στις λέξεις του καταλόγου ως προς τη σημασία και ως προς την αξία τους.

Λέξεις που έχουν σημασία συγγενική προς τη λέξη ξένος:

(Κείμ. 3) διαφορετικός, τουρίστας, μετανάστης, μειονότητα

(Κείμ. 13) Ευρωπαίος, Βρετανός

(Άλλες λέξεις) αλλοδαπός, αλλοεθνής, αλλογενής, αλλόφυλλος, αλλοφερμένος, ετερόχθονας, απόδημος, πρόσφυγας, περιηγητής, ξενιτεμένος. Όπως είναι γνωστό, η σημασία μιας λέξης δεν είναι δεδομένη και αναλ-

λοιώτη, αλλά καθορίζεται από πολλές παραμέτρους: από τη γραμματική της κατηγορία, από τις σημασιολογικές σχέσεις της με άλλες λέξεις, από τα συμφραζόμενα, από τον συνδυασμό της με συγκεκριμένες λέξεις (π.χ. μαύρα σύννεφα, μαύρα μαντάτα) κτλ. Γι' αυτό είναι χρήσιμο να ξέρουμε ποιος τη λέει, σε ποιον την απευθύνει, πού και πότε τη χρησιμοποιεί, σε τι είδους κείμενο περιλαμβάνεται και ποιο είναι το πολιτισμικό πλαίσιο και το γλωσσικό περιβάλλον μέσα στο οποίο χρησιμοποιείται.

Έτσι η λέξη *διαφορετικός* σημαίνει: «που διαφέρει από κάποιον» (εδώ: ως προς τη γλώσσα, τα ήθη και τα έθιμα, την εθνική καταγωγή, τη θρησκεία, την κουλτούρα κτλ.) και είναι φορτισμένη αρνητικά, όταν χρησιμοποιείται απαξιωτικά γι' αυτόν που αποκλίνει απ' ό,τι θεωρείται κανονικό ή συνηθισμένο.

Η λέξη *τουρίστας* σημαίνει «αυτόν που ταξιδεύει για τουρισμό, για ψυχαγωγία» (η λέξη είναι φορτισμένη θετικά).

Η λέξη *μετανάστης* σημαίνει «αυτόν που φεύγει από τη χώρα που μένει και εγκαθίσταται σε κάποια άλλη με βασικό κίνητρο την αναζήτηση καλύτερων όρων ζωής» (η λέξη είναι φορτισμένη αρνητικά από όσους εμφορούνται από ρατσιστικές αντιλήψεις).

Η λέξη *Ευρωπαίος* σημαίνει αυτόν που κατοικεί στην Ευρώπη. Πρόκειται για θετικό χαρακτηρισμό ανθρώπου πνευματικά καλλιεργημένου, με κοινωνική αγωγή και δημοκρατική νοοτροπία.

Η λέξη *Βρετανός* σημαίνει τον κάτοικο της Βρετανίας και η λέξη προσδίδει τα χαρακτηριστικά ενός πολίτη προηγμένης ευρωπαϊκής χώρας.

Η λέξη *αλλοδαπός* σημαίνει τον ξένο, αυτόν που δεν είναι υπήκοος της χώρας στην οποία βρίσκεται ή κατοικεί. Η αρνητική ή θετική χροιά της λέξης συνήθως προσδιορίζεται από τη χώρα προέλευσής του και από τα στερεότυπα που χαρακτηρίζουν αυτόν που τη χρησιμοποιεί.

Η λέξη *αλλοεθνής* σημαίνει αυτόν που ανήκει σε διαφορετικό έθνος (χρησιμοποιείται με αρνητική σημασία, όταν αποτελεί απαξιωτικό χαρακτηρισμό για όσους/ες δεν ανήκουν στο κυρίαρχο εθνολογικά σύνολο).

Η λέξη *αλλογενής* σημαίνει αυτόν που ανήκει σε διαφορετική φυλή, διαφορετικό έθνος.

Η λέξη *αλλόφυλλος* σημαίνει αυτόν που ανήκει σε διαφορετική φυλή και, κατ' επέκταση, σε διαφορετικό έθνος.

Η λέξη *ετερόχθονας* σημαίνει κάποιον που ο ίδιος ή οι πρόγονοί του έρχονται και εγκαθίστανται σε έναν τόπο από κάπου αλλού (αρνητική σημασία).



ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΛΟΓΟΥ

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Ακούω και μιλώ (σελ. 25)

1 Συζητήστε στην τάξη το μήνυμα του κειμένου 4.

Στο κείμενο 4 ο σκιτσογράφος, παίρνοντας αφορμή από την καθιέρωση του ευρώ και στην Ελλάδα, θέλει να περάσει το μήνυμα ότι το κοινό ευρωπαϊκό νόμισμα κυριάρχησε και συνέβαλε στην εμπορευματοποίηση των πάντων αλλάζοντας τη φυσιογνωμία και τα χαρακτηριστικά της. Με το ευρώ πλέον όλα πωλούνται κι αγοράζονται. Δε χρεώνονται μόνο οι ομπρέλες, τα καθίσματα και τα φαγητά, αλλά και τα κουβαδάκια και... ο κάβουρας που περπατά στην αμμουδιά! Ακόμη και τα δώρα της φύσης, οι ακτίνες του ήλιου, το σύννεφο και η θάλασσα, έχουν κοστολογηθεί με βάση το κοινό νόμισμα της Ευρώπης.

2 Δείτε την εικόνα που ακολουθεί. Κάποιος μπορεί να σκεφτεί ότι το θέμα του καλλιτέχνη που έφτιαξε αυτό το κολάζ είναι η Ελλάδα. • Κατά τη γνώμη σας μπορεί να είναι βάσιμη η εντύπωση αυτή; • Για ποιους λόγους;

Στο κολάζ αυτό (καρτ-ποστάλ ενθύμιο από την Αθήνα) ο καλλιτέχνης παρουσιάζει σε πρώτο πλάνο μία κάρτα με κούκλες μικρών παιδιών που είναι ντυμένα με παραδοσιακές στολές τσολιάδων, με δύο σειρές από μικρές ελληνικές σημαίες, προβάλλοντας μια τυπική εικόνα από εθνική σχολική γιορτή της 25ης Μαρτίου. Την εικόνα των τσολιάδων συμπληρώνουν δύο πολεμικά πλοία με την ελληνική σημαία.

Στο φόντο ο καλλιτέχνης παρουσιάζει σε περίοπτη θέση το κλασικό μνημείο του Παρθενώνα (δεξιά επάνω) και τη ρωμαϊκή Πύλη του Αδριανού (αριστερά επάνω). Κάτω δεξιά απεικονίζεται ένα μέρος από τον τρούλο μικρού βυζαντινού ναού και αριστερά γυναικεία μορφή σε μινωική τοιχογραφία από την Κνωσό. Τις εικόνες αυτές συνοδεύει η μορφή ενός δεινόσαυρου (σύνδεση της προϊστορίας με την ιστορία) και κεφάλια από κούκλες. Σε πρώτο επίπεδο βρίσκεται και ένα παλιό τραμ, γραφικό πλέον στοιχείο των πρώτων χρόνων της σύγχρονης Ελλάδας. Την εξιδανικευμένη αυτή σύνθεση συμπληρώνουν φυτικά θέματα με πολύχρωμα λουλούδια, που καλύπτουν τα κενά της εικόνας.

Από τα στοιχεία: α) της μινωικής τοιχογραφίας, β) της αρχαίας, ρωμαϊκής και βυζαντινής αρχιτεκτονικής, γ) από τις εικόνες με τις παραδοσιακές στολές, τα ελληνικά καράβια και τις ελληνικές σημαίες, που αποτελούν μέρος της νεότερης ελληνικής ιστορίας και παράδοσης και δ) τη φράση souvenir Athenes, ενθύμιο από την Αθήνα, η οποία αποτελεί μέρος από αναμνηστική

κάρτα (καρτ-ποστάλ), η εντύπωση που δίνεται είναι ότι πράγματι το θέμα του καλλιτέχνη που έφτιαξε αυτό το κολάζ είναι η Ελλάδα.

3 Παίξτε στην τάξη σας δύο παιχνίδια ρόλων.

Στο πρώτο: Ένας μαθητής να υποδυθεί τον πλούσιο ξένο που θέλει να αγοράσει μια ιδιοκτησία στον τόπο σας. Ένας άλλος τον μεσίτη που συζητά με τον ξένο. Ο ξένος τού εκδηλώνει την επιθυμία του και αυτός προσπαθεί να την ενισχύσει.

Στο δεύτερο: Ο ίδιος μεσίτης βρίσκει έναν υποψήφιο πωλητή και προσπαθεί να τον πείσει να πουλήσει την ιδιοκτησία του στον ξένο. Ένας τρίτος μαθητής να υποδυθεί τον υποψήφιο πωλητή που συνομιλεί με το μεσίτη, αλλά έχει επιφυλάξεις να πουλήσει την ιδιοκτησία του σε ξένο.

Ενδεικτικοί διάλογοι:

A.

Πλούσιος ξένος: –Καλημέρα σας! Παρακαλώ, επειδή κάθε χρόνο μου αρέσει να κάνω τις διακοπές μου στην Ελλάδα, σκέφτηκα να αγοράσω ένα εξοχικό σπίτι σε κάποια περιοχή της. Η τιμή βέβαια δε με ενδιαφέρει, αρκεί να μου αρέσει το σπίτι. Μπορείτε να με εξυπηρετήσετε;

Μεσίτης: –Βεβαίως! Έχετε κάποια ιδιαίτερη προτίμηση ως προς την περιοχή και ως προς το είδος του ακινήτου; Θέλετε δηλαδή να είναι καινούριο, μεταχειρισμένο, βίλα, διαμέρισμα, κάποιο παλιό σπίτι ή κάποιο παλιό αρχοντικό για να το ανακαινίσετε;

Πλούσιος ξένος: – Πείτε μου τι μου προτείνετε εσείς και εγώ θα αποφασίσω.

Μεσίτης: –Πρώτα πρώτα θέλω να σας συγχαρώ για την ιδέα που είχατε να αγοράσετε εξοχικό σπίτι στην Ελλάδα. Εφόσον έχετε επισκεφτεί αρκετές φορές την Ελλάδα ως τουρίστας, γνωρίζετε πολύ καλά ότι η χώρα μας έχει θαυμάσιο κλίμα και μεγάλη ηλιοφάνεια. Έχει υπέροχες φυσικές ομορφιές, εξαιρετικά τοπία και δαντελωτές ακτές, όπου μπορείτε να ηρεμήσετε και να απολαύσετε την υπέροχη ελληνική θάλασσα. Πέρα από τα ιστορικά της μνημεία, που βρίσκονται διάσπαρτα σε κάθε γωνιά της ελληνικής γης, θα έχετε την ευκαιρία να γνωρίσετε από κοντά την ελληνική φιλοξενία και τη ζεστασιά που δείχνουν οι Έλληνες στους ξένους που θέλουν να χαρούν τις ομορφιές της πατρίδας μας. Σημειώνω ότι, αν διαλέξετε κάποιο παλιό σπίτι σε απομακρυσμένη από αστικό κέντρο περιοχή, θα κάνετε μια πολύ καλή και οικονομικά συμφέρουσα επένδυση. Εξάλλου, στην Ελλάδα οι αποστάσεις είναι μικρές και δε θα νιώσετε ποτέ πως βρίσκεστε μακριά από τον κόσμο. Η άγνοια της γλώσσας δε θα σας δημιουργήσει κανένα πρόβλημα, γιατί οι Έλληνες, ιδιαίτερα στα χωριά και στις απομακρυσμένες περιοχές, έχουν τον τρόπο να επικοινωνούν με τη γλώσσα της καρδιάς τους.

B.

Μεσίτης: –Γεια σου, μπαρμπα-Μήτσο! Σ' έψαχνα από μέρες για να σου κάνω μια πρόταση να πουλήσεις εκείνο το μικρό χωραφάκι που έχεις στην Άνω Ραχούλα με το παλιό πέτρινο σπίτι. Το βλέπω εγκαταλειμμένο και σκέφτηκα να το προτείνω σ' έναν Γερμανό αγοραστή που ενδιαφέρεται να το πάρει.

Υποψήφιος πωλητής: –Τι λες, ρε Γιώργη! Εγώ να πουλήσω εκείνο το χωραφάκι με το παλιό πατρικό μου σπίτι!

Μεσίτης: –Με συγχωρείς, μπαρμπα-Μήτσο, αλλά μου είπαν ότι σκέφτεσαι να το πουλήσεις.

Υποψήφιος πωλητής: –Η αλήθεια είναι ότι θέλω να το πουλήσω, για να αγοράσω κάτι για τα παιδιά μου στην πόλη, αλλά όχι και σε ξένο!

Μεσίτης: –Τι πειράζει, μπαρμπα-Μήτσο, που θα είναι ξένος; Έτσι κι αλλιώς εσύ θα το πουλήσεις. Δε θα είναι πλέον δικό σου. Τι σε νοιάζει λοιπόν αν θα είναι Έλληνας ή ξένος ο αγοραστής; Η δική μου μάλιστα γνώμη είναι ότι είναι καλύτερα να το πάρει ξένος. Οι ξένοι πληρώνουν καλύτερα και δίνουν μεγαλύτερη αξία στο χωριό μας. Αλλιώς ακούγεται να το έχει αγοράσει ένας ξένος κι αλλιώς ένας Έλληνας. Ύστερα ο ξένος αυτός που ενδιαφέρεται είναι πολύ πλούσιος. Θα ρίξει πολλά χρήματα στο σπίτι και θα το ανακαινίσει. Θα το κάνει αγνώριστο. Από αυτόν θα το μάθουν και άλλοι στην πατρίδα του και σίγουρα θα μας φέρει και άλλους αγοραστές, κι έτσι το χωριό μας θα το μάθουν και οι Γερμανοί. Τι προκοπή έχουμε τόσα χρόνια που χτίζουν εδώ οι Έλληνες; Χτίζουν τα σπίτια και έρχονται τρεις μέρες το Πάσχα και δυο εβδομάδες το καλοκαίρι. Οι ξένοι λαχταρούν να βλέπουν ήλιο και γαλάζιο ουρανό. Δεν πρόκειται να ξεκολλήσουν από εδώ, όταν θα χτίσουν σπίτι. Άντε, πες το «ναι»!

Υποψήφιος πωλητής: –Άκουσε, Γιώργη, καλά τα λες όλ' αυτά, αλλά δε μου πάει να το δώσω το κτήμα σε ξένους. Θα μου πεις, άμα φύγει από σένα, τι σε νοιάζει σε ποιον θα πάει. Αλλά άλλο είναι να το έχει συμπατριώτης σου Έλληνας κι άλλο ξένος. Θα μπορώ να περνώ καμιά φορά από το παλιό μου σπίτι και να πίνω κανένα καφεδάκι ή κανένα ουζάκι με τον πατριώτη. Με τον Γερμανό τι θα έχω να πω! Άσε που μου φαίνεται σαν να πουλάω όχι το κτήμα μου αλλά την πατρίδα μου. Εμείς πολεμήσαμε για να μη μας πάρουν τη γη μας οι ξένοι και τώρα να τους την πουλήσουμε για μια χούφτα ευρώ; Σαν να γίνομαι προδότης. Και τι να πω που θα τρίζουν και τα κόκαλα του θείου μου, που τον πήραν οι Γερμανοί αιχμάλωτο στα κάτεργα της Γερμανίας! Άσε, δε γίνεται, βρες μου καλύτερα κανέναν Έλληνα, κι ας είναι μισοτιμής.

- 4** Συζητήστε για τις διαφορετικές όψεις της Ελλάδας, όπως παρουσιάζονται σε όλα τα κείμενα της ενότητας αυτής. • Ποιες νομίζετε ότι υπερισχύουν στον δικό σας τόπο και ποιες είναι λιγότερο εμφανείς; • Αναφέρετε και άλλες όψεις της Ελλάδας, που ίσως έχετε εσείς επισημάνει.

Στα κείμενα αυτά παρουσιάζονται πολλές, διαφορετικές όψεις της Ελλάδας:

1. Η Ελλάδα της αρχαιότητας, που τροφοδότησε τον σύγχρονο ευρωπαϊκό πολιτισμό, η Ελλάδα των έργων τέχνης, της αρχιτεκτονικής, της ποίησης, του δράματος, της φιλοσοφίας, των επιστημών, του στοχασμού. (κείμε. 1)
2. Η Ελλάδα της σύγχρονης εποχής με πρότυπα καταναλωτικά και ιδιαίτερα με το όνειρο της απόκτησης ενός γρήγορου σπορ αυτοκινήτου. (κείμε. 2)
3. Η Ελλάδα της σύγχρονης εποχής, που λειτουργεί ως χώρα υποδοχής μαζικού ρεύματος μεταναστών και αισθάνεται ανασφάλεια από τη «διαταραχή της εθνικής ομοιογένειας», την ώρα που τίθεται επιτακτικά το ζήτημα της πολυπολιτισμικής συνύπαρξης και της αποδοχής του διαφορετικού. (κείμε. 3)
4. Η Ελλάδα των νέων οικονομικών δεδομένων που δημιουργεί η καθιέρωση του ευρώ, η Ελλάδα της νέας οικονομικής πραγματικότητας με την εμπορευματοποίηση των πάντων. (κείμε. 4)
5. Η διαχρονική Ελλάδα ως σταυροδρόμι των λαών, με τον οριακό χαρακτήρα της, που παραμένει το κύριο και πάντα ζωντανό στοιχείο της ελληνικής παράδοσης. (κείμε. 5)
6. Η Ελλάδα με τη σημαντική γεωγραφική της θέση, που λειτουργεί ως γέφυρα της Ευρώπης με την Ασία. (κείμε. 6)
7. Η Ελλάδα των μεγάλων αντιφάσεων, της ορθόδοξης βυζαντινής παράδοσης από τη μια, και των γήινων απολαύσεων από την άλλη. (κείμε. 7)
8. Η Ελλάδα των διανοούμενων, των αγωνιστών της ελευθερίας και της ανεξαρτησίας, του ανυπότακτου φρονήματος, της πίκρας και του σκληρού και πυρωμένου τοπίου. (κείμε. 8, 10)
9. Η Ελλάδα της ομορφιάς και του πολιτισμού, της φιλοξενίας και του τουριστικού παράδεισου. (κείμε. 11, 13)
10. Η Ελλάδα με τις βαθιές ιστορικές ρίζες. (κείμε. 12)

Άλλες όψεις της Ελλάδας που μπορούμε να επισημάνουμε είναι η Ελλάδα της προόδου και της τεχνολογικής εξέλιξης με τα μεγάλα οδικά και άλλα έργα υποδομής, αλλά και η Ελλάδα των ανισοτήτων, της ανεργίας, της βίας στα γήπεδα, της ανασφάλειας και της μαζικής μετανάστευσης νέων στο εξωτερικό. Στο β' σκέλος της ενότητας απαντούμε αξιοποιώντας κατά περίπτωση το υλικό της παραπάνω άσκησης.

Διαβάζω και γράφω (σελ. 27)

1 Κάντε ένα κολάζ στο οποίο να αναπαριστάνεται η δική σας ιδέα/αντίληψη για το τι είναι Ελλάδα.

Χρήσιμη συμβουλή: Για να κάνουμε το κολάζ, πρέπει πρώτα να ξεκαθαρίσουμε τον στόχο μας, δηλαδή ποια ακριβώς είναι η ιδέα/αντίληψή μας για την Ελλάδα: π.χ. Θα παρουσιάσουμε εικόνες από το ιστορικό της παρελθόν, από τις παραδόσεις της, από τη σύγχρονη ζωή, από τα ελαττώματα του

Έλληνα, από τα σύγχρονα επιτεύγματά του; Το υλικό σας μπορεί να αντληθεί από διάφορες πηγές: άρθρα, σκίτσα, διαφημίσεις, φωτογραφίες κτλ.

- 2** Γράψτε το κείμενο μιας ραδιοφωνικής διαφήμισης για την Ελλάδα, που θα μεταδοθεί από έναν σταθμό κάποιας χώρας της Ευρώπης. • Προσέξτε το σλόγκαν που θα φτιάξετε. • Ποια σύνδεση προτάσεων προτιμήσατε στο διαφημιστικό κείμενο; • Για ποιους λόγους.

Το κείμενο της ραδιοφωνικής διαφήμισης που θα φτιάξουμε μπορεί να έχει την εξής μορφή:

Ελλάδα. Ζήστε τον μύθο της, ταξιδέψτε στην ιστορία της.

Απολαύστε τον λαμπερό της ήλιο, ονειρευτείτε πάνω στα γαλάζια της κύματα.

Ελλάδα, η χώρα της ομορφιάς, η πατρίδα της φιλοξενίας.

Στο διαφημιστικό κείμενο προτιμούμε κατά κανόνα το ασύνδετο σχήμα, δηλαδή να παραθέτουμε τις προτάσεις τη μία δίπλα στην άλλη χωρίς συνδετικές λέξεις (συνδέσμους παρατακτικούς ή υποτακτικούς). Το ασύνδετο σχήμα κάνει το ύφος πιο γρήγορο, άμεσο και ζωηρό.

- 3** Επιλέξτε έναν επιστημονικό κλάδο από αυτούς που διδάσκεστε στο σχολείο και στον οποίο η συμβολή των Ελλήνων υπήρξε σημαντική. • Αναζητήστε πληροφορίες και γράψτε μια μικρή ερευνητική εργασία, για να την ανακοινώσετε στην τάξη σας.

Μπορείτε να επιλέξετε την ιστορία (Ηρόδοτος, Θουκυδίδης, Ξενοφών κ.ά.), τη γεωμετρία (Ευκλείδης, Πυθαγόρας), τη φυσική (φυσικοί φιλόσοφοι), τη φιλοσοφία (Πλάτων, Αριστοτέλης κ.ά.), την τεχνολογία (αξιοποιήστε στοιχεία από το Τεχνολογικό Μουσείο μέσω του διαδικτύου, από βιβλία, sites) κτλ.

- 4** Παίρνοντας στοιχεία από όλα τα κείμενα της ενότητας και αφού επιλέξετε ένα κειμενικό είδος (άρθρο ή χρονογράφημα για νεανικό περιοδικό ή διαφήμιση ή ενημερωτικό έντυπο ή όποιο άλλο είδος κειμένου προτιμάτε), φτιάξτε ένα δικό σας κείμενο, που να αποτυπώνει τις πολλές και συχνά αντιφατικές όψεις της Ελλάδας.

A. Κείμενο για το περιοδικό ή την ιστοσελίδα του σχολείου μας.

Ελλάδα, η χώρα των αντιφάσεων

Η χώρα μας, όχι άδικα, χαρακτηρίζεται ως η χώρα των μεγάλων αντιφάσεων.

Είναι ένα γνώρισμα του λαού μας που φτάνει μέχρι τα βάθη των αιώνων.

- Μόνο στην Ελλάδα θα μπορούσε να συμβεί να αρχίσει εμφύλιος πόλεμος δύο-τρία χρόνια ύστερα από την έναρξη της επανάστασης για την αποτίναξη του οθωμανικού ζυγού.
- Στην Ελλάδα μόνο θα μπορούσε ένας λαός να αντισταθεί με γενναιότητα και ομοψυχία σε δύο υπερδυνάμεις του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου (Ιταλία και Γερμανία) και στη συνέχεια να εμπλακεί σε έναν αδελφοκτόνο εμφύλιο.

- Η Ελλάδα είναι αυτή που πλούτισε τις ευρωπαϊκές γλώσσες με πάρα πολλές λέξεις από το λεξιλόγιο του πολιτιστικού της θησαυρού, αλλά οι Έλληνες αντιγράφουν και χρησιμοποιούν άκριτα ξένες λέξεις, αν και μπορούν να τις αντικαταστήσουν με ελληνικές!
- Οι Έλληνες είναι από τους πιο φιλόξενους λαούς, αλλά ταυτόχρονα δεν αποφεύγουν να εξαπατήσουν ξένους τουρίστες ή να κερδοσκοπήσουν σε βάρος τους.
- Η Ελλάδα είναι η χώρα με τις πάρα πολύ καθαρές θάλασσες, αλλά οι Έλληνες ίσως είναι αυτοί που τις σέβονται λιγότερο.
- Η Ελλάδα είναι η χώρα που ανέδειξε όχι μόνο κατά το μακρινό παρελθόν αλλά και κατά τη σύγχρονη εποχή αξιόλογους πνευματικούς δημιουργούς στη λογοτεχνία, στο θέατρο και τον κινηματογράφο, οι Έλληνες όμως ανεβάζουν στα ύψη την τηλεθέαση σε διάφορα τηλεοπτικά θεάματα αμφίβολης ποιότητας.
- Οι Έλληνες δείχνουν μεγάλη ευαισθησία σε εθελοντικές προσπάθειες για το πράσινο και για ανθρωπιστική προσφορά, ταυτόχρονα όμως δε σέβονται το «πράσινο» στο στενό τους περιβάλλον, δεν ευαισθητοποιούνται ώστε να συμβάλουν στην ανακύκλωση και εκδηλώνουν συχνά ως πολίτες στοιχεία «ωχαδερφισμού».
- Οι Έλληνες είναι που δηλώνουν με έμφαση ότι ανήκουν στην Ευρώπη και τη Δύση, αλλά παράλληλα αναπαράγουν πελατειακές σχέσεις («ρουσφέτι», «μέσον», και το «βόλεμα του δικού μας παιδιού»).
- Είμαστε από τις ευρωπαϊκές χώρες με τα πιο υψηλά ποσοστά μετανάστευσης στο εξωτερικό εδώ και πολλά χρόνια, αλλά εκδηλώνουμε συχνά υπερβολική δυσφορία για τους ξένους μετανάστες ή πρόσφυγες που έρχονται στη χώρα μας.

Παρ' όλες αυτές τις αντιφάσεις όμως ο ελληνικός λαός παραμένει ένας λαός δημιουργικός, φιλότιμος, ικανός να συνθέτει όλες αυτές τις αντιφάσεις και να χαίρεται τον τόπο του και τη ζωή του.

Β. Γράφουμε ένα σύντομο άρθρο στο περιοδικό της τάξης μας για μια σημαντική αντίφαση.

«Μετανάστες» εναντίον... μεταναστών

Εντύπωση μου προκαλεί συχνά η στάση που κρατούν ορισμένοι συμπατριώτες μου, ιδιαίτερα στα τηλεοπτικά κανάλια, απέναντι σε μετανάστες. Δεν είναι λίγες οι φορές που ορισμένοι παίζοντας το παιχνίδι των διψασμένων για «αίμα» τηλεοπτικών σταθμών, καταφέρονται με βαριές και απειλητικές εκφράσεις εναντίον των μεταναστών στην Ελλάδα. Τους θεωρούν υπεύθυνους για όλα περίπου τα προβλήματά τους και δείχνουν μια ανεξήγητη εχθρότητα προς αυτούς. Είναι χαρακτηριστικό ότι γι' αυτούς όλοι οι μετανάστες είναι επικίνδυνοι, αφερέγγυοι, αναξιόπιστοι, τεμπέληδες και γενικά κατώτερα όντα.

Δεν αντιλέγω ότι σε κάποιες περιπτώσεις ορισμένοι μετανάστες διέπραξαν σοβαρά παραπτώματα ή και εγκλήματα, εκθέτοντας έτσι και τους υπόλοιπους συμπατριώτες τους. Αυτό όμως δε νομιμοποιεί ούτε δικαιολογεί κανέναν να απευθύνει την κατηγορία του εγκληματία στο σύνολο των μεταναστών. Όλοι γνωρίζουμε μετανάστες που παλεύουν κάτω από εξαιρετικά δύσκολες συνθήκες να ανυψώσουν το βιοτικό τους επίπεδο και να θρέψουν με το μεροκάματό τους τις οικογένειές τους στην πατρίδα τους.

Το αντιφατικό ωστόσο στη στάση πολλών από αυτούς που είναι αρνητικοί προς τους μετανάστες είναι ότι είτε ήταν και οι ίδιοι μετανάστες στο Βέλγιο, στη Γερμανία, στην Αυστραλία και αλλού είτε είναι παιδιά μεταναστών. Είναι γνωστό ότι η Ελλάδα ήταν στο παρελθόν χώρα από όπου έφυγαν χιλιάδες μετανάστες και πολλοί από αυτούς έχουν βιώσει τις άθλιες συνθήκες εργασίας και ζωής, καθώς και το εχθρικό περιβάλλον που αντιμετωπίζει ένας μετανάστης.

Έτσι, είναι εύλογο να περιμένει κανείς από τους Έλληνες να δείχνουν, περισσότερο από οποιονδήποτε άλλο λαό, νηφαλιότητα, ανθρωπιά και αλληλεγγύη στους μετανάστες που εργάζονται έντιμα και σκληρά στη χώρα μας. Ας μην ξανακούσουμε λοιπόν δηλώσεις Ελλήνων και μάλιστα «μεταναστών», εναντίον ξένων μεταναστών στην πατρίδα μας.

5 Το σχολείο σας συμπράττει με ένα ξένο σχολείο στο πλαίσιο ενός ευρωπαϊκού προγράμματος συνεργασίας σχολείων. Οι Ευρωπαίοι μαθητές είναι πιθανό να γνωρίζουν τον Παρθενώνα και τον Σωκράτη, αλλά μάλλον αγνοούν την εικόνα της σύγχρονης Ελλάδας. Γράψτε τους μια επιστολή, με την οποία να τους βοηθήτε να διευρύνουν την εικόνα τους για τη χώρα μας. Η ίδια επιστολή μπορεί να αποσταλεί μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου. Στην περίπτωση αυτή ίσως το κείμενο να χρειαστεί κάποια μικρή προσαρμογή.

Θεσσαλονίκη, 20/9/20...

Αγαπητοί συμμαθητές μας του Γυμνασίου του Valdemarsvik της Σουηδίας,

Σας εκφράζουμε την ιδιαίτερη ικανοποίησή μας για την ως τώρα συνεργασία μας στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού προγράμματος συνεργασίας των σχολείων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Μαζί με την επιστολή μας σας στέλνουμε και το πρώτο δείγμα της εργασίας σχετικά με το θέμα που επιλέξαμε.

Είμαστε πολύ χαρούμενοι που σε λίγους μήνες θα επισκεφθείτε την Ελλάδα και θα έχουμε την ευκαιρία να γνωριστούμε από κοντά. Γι' αυτό θα θέλαμε να σας δώσουμε ορισμένες πληροφορίες για τη σύγχρονη Ελλάδα, αφού είμαστε σίγουροι ότι για την αρχαία Ελλάδα και την ιστορία της γνωρίζετε ήδη αρκετά.

Η Ελλάδα είναι μια μικρή χώρα, που βρίσκεται στο νότιο άκρο της βαλκανικής χερσονήσου και στην έκτασή της περιλαμβάνονται και εκατοντάδες

ωραιότατα νησιά, μικρά και μεγάλα, που βρίσκονται σπαρμένα κυρίως στο Αιγαίο και το Ιόνιο πέλαγος. Η ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας αρχίζει το 1821, δηλαδή από τότε που ξεκίνησε ο αγώνας της ανεξαρτησίας της από τον οθωμανικό ζυγό. Μέχρι και τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο η Ελλάδα έδωσε πολλούς αγώνες για την ελευθερία της. Αυτό βέβαια καθυστέρησε σημαντικά την οικονομική και κοινωνική της εξέλιξη.

Τα τελευταία χρόνια η Ελλάδα κάλυψε σε σημαντικό βαθμό τη μεγάλη απόσταση που τη χώριζε από τις προηγμένες ευρωπαϊκές χώρες και σήμερα βρίσκεται στην ομάδα των χωρών που έχουν ενταχθεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στο ενιαίο νομισματικό σύστημα, ενώ τα αξιόλογα έργα υποδομής διευκόλυναν πολύ τη ζωή σ' αυτήν.

Οι ελληνικές πόλεις δε φημίζονται, βέβαια, για το πράσινο που διαθέτουν ούτε και για την ικανοποιητική ποιότητα ζωής που προσφέρουν. Ιδιαίτερα οι μεγαλουπόλεις έχουν ελάχιστο πράσινο και οξύ κυκλοφοριακό πρόβλημα. Στις ελληνικές πόλεις ωστόσο μπορεί κανείς να θαυμάσει τους αρχαιολογικούς χώρους και τα μουσεία με τα εξαιρετικά αρχαιολογικά ευρήματα, και παράλληλα να απολαύσει τη θαυμάσια ελληνική κουζίνα και τις ωραίες ταβέρνες δίπλα στη θάλασσα ή σε παραδοσιακά μέρη.

Βασικό πάντως χαρακτηριστικό του τόπου μας είναι, πιστεύουμε, το κέφι και η ζωντάνια των ανθρώπων, η εξωστρέφεια και η φιλοξενία τους, η ζεστασιά και η οικειότητα που δείχνουν σε όποιον τους πλησιάζει. Ένα μέρος από αυτά τα γνωρίσματα του Έλληνα πιστεύουμε ότι θα έχετε την ευκαιρία να διαπιστώσετε και εσείς, όταν θα επισκεφτείτε τη χώρα μας.

Ως τότε γεια σας
Οι μαθητές της Γ' τάξης
του 1ου Γυμνασίου ...

Σημείωση: Η επιστολή μέσω του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου πρέπει να είναι αρκετά πιο σύντομη.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

■ Δημιουργία τουριστικού οδηγού

α. Βασικά στοιχεία που πρέπει να περιλαμβάνει ένας τουριστικός οδηγός:

- γενικά ιστορικά και γεωγραφικά στοιχεία για την περιοχή
- χάρτες, διαδρομές, σημεία με θέα
- πληροφορίες για αξιοθέατα (π.χ. μουσεία αρχαιολογικά και σύγχρονης τέχνης, αρχαιολογικοί χώροι, κάστρα, βυζαντινοί ναοί, πινακοθήκες, ενυδρεία, πάρκα κτλ.)
- πληροφορίες για αξιόλογους χώρους, μνημεία ή αξιοθέατα σε περιοχές γύρω από την πόλη
- πληροφορίες για τη διαμονή (π.χ. ξενοδοχεία κτλ. με διευθύνσεις, τιμές, παρεχόμενες υπηρεσίες)
- προτάσεις για φαγητό (π.χ. χώροι εστίασης με διευθύνσεις και τιμές)
- προτάσεις για ψυχαγωγία (π.χ. εκδηλώσεις, γιορτές, πολιτιστικά δρώμενα, θέατρα, αθλητικές εγκαταστάσεις)
- πληροφορίες για εμπορικά κέντρα και καταστήματα (π.χ. διευθύνσεις, ωράριο λειτουργίας)
- πληροφορίες για μετακινήσεις με τα μέσα μαζικής μεταφοράς και ταξί (π.χ. μέσα, δρομολόγια, τιμές)
- χρήσιμα τηλέφωνα για οποιοδήποτε πρόβλημα
- πιθανοί κίνδυνοι, ενοχλήσεις και προβλήματα (π.χ. ασθένειες, κλοπές), πρακτικές συμβουλές
- πληροφορίες για πρόσβαση στο διαδίκτυο
- βασικό λεξιλόγιο
- πίνακες νομισματικών μετατροπών

β. Σημαντικά στοιχεία ενός ταξιδιωτικού οδηγού είναι και:

- η κατάλληλη εικονογράφηση (φωτογραφίες με βασικούς, χαρακτηριστικούς και ελκυστικούς τουριστικούς προορισμούς)
- τα σωστά και έγκυρα στοιχεία του
- η πρακτικότητα, η λειτουργικότητα και η σωστή προβολή του περιεχομένου του.

γ. Για τη δημιουργία ιστοσελίδας:

- χρησιμοποιούμε τα στοιχεία που αναφέραμε για την έντυπη μορφή
- πρέπει να είναι εύκολα προσβάσιμη ακόμη και από αυτούς που έχουν στοιχειώδεις γνώσεις χειρισμού ηλεκτρονικού υπολογιστή.

▲ ΑΣ ΘΥΜΗΘΟΥΜΕ ΤΙ ΜΑΘΑΜΕ Σ' ΑΥΤΗ ΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ

Οι προτάσεις βρίσκονται στον λόγο είτε σε **ασύνδετο** σχήμα είτε συνδεδεμένες μεταξύ τους.

- Όταν συνδέονται μεταξύ τους, η σύνδεση μπορεί να είναι είτε **παρατακτική** είτε **υποτακτική**.
- Σύνδεσμοι που χρησιμοποιούνται για την παρατακτική σύνδεση των προτάσεων είναι: οι παρατακτικοί σύνδεσμοι (**συμπλεκτικοί, αντιθετικοί, διαχωριστικοί, συμπερασματικοί και ο επεξηγηματικός δηλαδή**).
- Σύνδεσμοι που χρησιμοποιούνται για την υποτακτική σύνδεση των προτάσεων είναι: οι υποτακτικοί σύνδεσμοι (**ειδικοί, ενδοιαστικοί ή διστακτικοί, χρονικοί, αιτιολογικοί, υποθετικοί, τελικοί, αποτελεσματικοί, εναντιωματικοί/παραχωρητικοί, συγκριτικός, βουλευτικός**).
- Κάθε ομιλητής/συγγραφέας επιλέγει τον τρόπο που θα συνδέει τις προτάσεις του, ανάλογα με **το είδος της σχέσης που έχουν αυτές στη σκέψη του**.
- Μια ερευνητική εργασία ξεκινά από **έναν προβληματισμό για ένα θέμα που μας ενδιαφέρει**.
- Όταν γράφω μια ερευνητική εργασία, δεν αντιγράφω, αλλά **συνθέτω το δικό μου κείμενο παραπέμποντας ταυτόχρονα στις πηγές μου**.
- Στο τέλος της ερευνητικής εργασίας παραθέτω **τον κατάλογο με τις πηγές μου**.
- Για να καταλάβω ακριβώς τι σημαίνει μια λέξη σε ένα κείμενο, πρέπει να λάβω υπόψη μου **ποιος τη λέει, σε ποιον την απευθύνει, πού και πότε τη χρησιμοποιεί, σε τι είδους κείμενο περιλαμβάνεται αλλά και το πολιτισμικό πλαίσιο μέσα από το οποίο χρησιμοποιείται**.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΕΜΠΕΔΩΣΗ

Β. ΠΑΡΑΤΑΚΤΙΚΗ ΚΑΙ ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ ΣΥΝΔΕΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ

1 Στο παρακάτω κείμενο υπογράμμισε τις προτάσεις, αναγνώρισε το είδος τους και σημείωσε τον τρόπο με τον οποίο συνδέονται (με παράταξη, υπόταξη, ασύνδετο σχήμα).

Ο Έλληνας αγαπά τη ζωή, πιστεύει πως ο κόσμος είναι ωραίος και πως αξίζει να τον χαίρεται κανείς με το σώμα και με το πνεύμα. Πιστεύει πως ο άνθρωπος είναι το κέντρο του κόσμου και πως είναι καλός. Του έχει εμπιστοσύνη και τον σέβεται. Είναι γενναιόδωρος και έχει σπάνια καλλιεργημένο το αίσθημα της αλληλοβοήθειας και της φιλοξενίας. (Γ. Θεοτοκάς)

2 Στις φράσεις που ακολουθούν να υπογραμμίσεις τις προτάσεις και να βρεις τον τρόπο με τον οποίο συνδέονται μεταξύ τους (παράταξη, υπόταξη, ασύνδετο σχήμα) και τις συνδετικές λέξεις.

- Το φορτηγό άφησε τον μεγάλο δρόμο, μπήκε σ' ένα χωματόδρομο κι άρχισε να χοροπηδάει σαν γαϊδουράκι.
- Οι άνθρωποι βγήκαν έξω για να συναντηθούν, δε θέλουν πια τον πόλεμο.
- Πρέπει να φύγουμε και να χωριστούμε ή να μείνουμε εδώ όλοι μαζί;
- Δε θέλω να εγκαταλείψω τον μπαμπά και τη μαμά ούτε μου αρέσει περισσότερο η ιδέα ν' αφήσουμε μόνο του τον μπαμπά εδώ.
- Μ' αυτή την υπογραφή ο Γεροθανάσης πουλάει, αγοράζει, ξέρει πού βρίσκεται η περιουσία του.

3 Να συμπληρώσετε τα κενά με παρατακτικούς ή υποτακτικούς συνδέσμους, να χαρακτηρίσετε το είδος της σύνδεσης και να το δικαιολογήσετε.

	Είδος σύνδεσης
1. Έτρεξα γρήγορα, δεν πρόλαβα το λεωφορείο.	
2. Τα είπτε αυτά με δοκίμασει.	
3. Θα με βοηθήσεις εσύ να απευθυνθώ στον Γιάννη;	
4. Ο κατηγορούμενος επέμενε ότι τον μηνυτή του τον ήξερε τον είδε ποτέ του.	
5. Ήταν τόσο μεγάλη η κούρασή του δεν κατάλαβε πότε τον έπιασε ο ύπνος.	
6. Έσκυψε πάνω στο παιδί της το φίλησε με στοργή.	
7. μπες μέσα βγες έξω.	

4 *Να χρησιμοποιήσεις τον καταλληλότερο για κάθε περίπτωση σύνδεσμο από αυτούς που σου δίνονται αλλάζοντας, αν χρειάζεται, τη στίξη: **κι όμως, μα δεν, μόνο, αλλά, και όμως, παρά, λοιπόν, αλλά, όμως, ωστόσο***

- α.** Πόνεσα πολύ. Δε μίλησα.
- β.** Δε ζήτησα τίποτε άλλο. Να μου επιτρέψουν να επικοινωνήσω με τους γονείς μου.
- γ.** Είναι εύκολο να κρίνεις τους άλλους. Δύσκολο να κρίνεις τον εαυτό σου.
- δ.** Ας ασχολείται με το ποδόσφαιρο. Να μην αποτύχει στις εξετάσεις.
- ε.** Είναι πολύ δυναμικός ποδοσφαιριστής. Του λείπει η τεχνική κατάρτιση.
- στ.** Έφτασε κοντά στον θάνατο. Τελικά σώθηκε.
- ζ.** Αυτά λέγονται. Δε γίνονται.
- η.** Δεν πίστευα τίποτε από όσα μου έλεγε. Την ώρα εκείνη τα άκουγα με ευχαρίστηση.
- θ.** Στο δικαστήριο όλοι τον κατηγορήσαν. Αυτός δεν κράτησε κακία σε κανέναν.
- ι.** Έκανες τόσες σπουδές και στο τέλος τα παράτησες όλα. Αυτά τα όνειρα είχες για το μέλλον;

Απαντήσεις στις σελ. 536-538

Δ. ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

1 *Να αντιστοιχίσετε τους χαρακτηρισμούς που δίνονται για τους Έλληνες στην Α στήλη με τις λέξεις ή εκφράσεις της Β στήλης που έχουν νοηματική συγγένεια με αυτούς.*

A	B
φιλελεύθεροι	Θερμοπύλες, Μαραθώνας, 1821
ριψοκίνδυνοι πατριώτες	«δώδεκα Λιμποβισιώτες, δεκατρείς καπεταναίοι»
φιλότιμοι, φιλόδοξοι	«από τη μητέρα και τον πατέρα... τιμότερο είναι η πατρίδα»
γενναιόδωροι, ανθρωπιστές	«ευδαιμονία είναι η ελευθερία»
πατριώτες	«δε μ' αφήνει να κοιμηθώ το τρόπαιο του Μιλτιάδη»
αρχομανείς	ευεργέτες

2 Να γράψετε ποια (ή ποιες) από τις συνώνυμες λέξεις θα χρησιμοποιήσουμε, όταν θέλουμε να πούμε:

1. παρακαλώ θερμά και επίμονα κάποιον	εκλιπαρώ, ικετεύω, παρακαλώ
2. καταβάλλω έντονη προσπάθεια	αγωνίζομαι, προσπαθώ
3. αναγκάζω κάποιον να απομακρυνθεί από κάποιον χώρο με βίαιο τρόπο	απομακρύνω, διώχνω, παραμερίζω
4. απόλυτα αναγκαίος	αναγκαίος, απαραίτητος, χρήσιμος, αναντικατάστατος

3 Στις παρακάτω φράσεις να επιλέξετε την πιο κατάλληλη συνώνυμη λεξική μονάδα και να δικαιολογήσετε την επιλογή σας.

1. Όταν πήγαμε στη Θεσσαλονίκη, ανεβήκαμε στον Πύργο.	Άσπρο-Λευκό
2. Η αστυνομία τον δράστη. (ανακοίνωση αστυνομίας)	έπιασε-συνέλαβε
3. Έμαθες ότι ο αντίπαλός σου ; (ειρωνικά, υποτιμητικά)	πέθανε-τα τίναξε
4. Το πουκάμισό σου (χωρίς λεπτότητα και ευγένεια)	μυρίζει-βρομοκοπάει

Απαντήσεις στις σελ. 538-539

▶ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΑ ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

1 Σε μια ξένη εφημερίδα βλέπετε δημοσιευμένο το κείμενο 4. Γράψτε μια επιστολή προς την εφημερίδα εκφράζοντας τη διαφωνία σας για τον τρόπο με τον οποίο προβάλλεται η Ελλάδα στο εξωτερικό μέσα από αυτό το σκίτσο.

Σχεδιάγραμμα

Τόπος, Ημερομηνία

- Προσφώνηση

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

- Αναφορά στην ιδιότητα του αποστολέα της επιστολής («πομπού» του μηνύματος).
- Γενική αναφορά στο θέμα – αντικείμενο της επιστολής (... «το σκίτσο που δημοσιεύσατε με θέμα την Ελλάδα»).
- Ειδική / συγκεκριμένη αναφορά στο αντικείμενο της επιστολής με τη διατύπωση μιας πρώτης, γενικής άποψης (... «το σκίτσο αυτό δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα και δεν προβάλλει με αντικειμενικό τρόπο την Ελλάδα»).

ΚΥΡΙΟ ΜΕΡΟΣ

- Περιγραφή του σκίτσου με έμφαση σε αυτά που ενισχύουν την καταγγελία του αποστολέα της επιστολής («...όπου όλα χρεώνονται»)
- Κριτική στο περιεχόμενο / μηνύματα του σκίτσου.
- Προσπάθεια ανατροπής των αρνητικών μηνυμάτων του σκίτσου: α) με επίκληση των θετικών απόψεων των συμπατριωτών του διευθυντή της εφημερίδας για την Ελλάδα και τους Έλληνες και β) με περιγραφή των θετικών στοιχείων της Ελλάδας (τοπία – άνθρωποι).
- Αντίκρουση της άποψης για κίνδυνο εμπορευματοποίησης των «αγαθών» που χάρισε η φύση στην Ελλάδα.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

- Διατύπωση του αιτήματος για τη δημοσίευση της επιστολής και αποκατάσταση της αλήθειας.
 - Αποφώνηση
Ονοματεπώνυμο
Ιδιότητα

Ανάπτυξη

Βόλος, 30-7-20...

Κύριε Διευθυντά,

Είμαι ένας Έλληνας μαθητής και έτυχε μέσω του Internet να δω στην εφημερίδα σας το σκίτσο που δημοσιεύσατε με θέμα την Ελλάδα στο φύλλο της 26-7-20.... Θεωρώ ότι το σκίτσο αυτό δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα και δεν προβάλλει με αντικειμενικό τρόπο την Ελλάδα.

Στο σκίτσο παρουσιάζεται μια ελληνική ακρογιαλιά όπου όλα χρεώνονται, όχι μόνο τα ψάρια και οι μεζέδες αλλά και η θάλασσα, τα σύννεφα και οι ακτίνες του ήλιου! Μ' αυτόν τον τρόπο προβάλλεται μια Ελλάδα όπου υπάρχει μεγάλη κερδοσκοπία και εκμετάλλευση ακόμη και των φυσικών αγαθών της, όπως ο ήλιος και η θάλασσα.

Όσοι όμως από τους συμπατριώτες σας έχουν επισκεφτεί ως τουρίστες τη χώρα μας θα συμφωνήσουν ότι η Ελλάδα παραμένει ένας φιλόξενος τόπος με ζεστούς ανθρώπους. Παράλληλα, είναι ένας τόπος που προσφέρει στους ξένους απεριόριστες δυνατότητες να απολαύσουν τις υπέροχες ακρογιαλιές της, τη θάλασσα και τον ήλιο της, ελεύθερα και χωρίς οικονομική επιβάρυνση.

Αν, βέβαια, ο σκιτσογράφος εκφράζει μ' αυτόν τον τρόπο κάποιον φόβο του για το μέλλον εξαιτίας της καθιέρωσης του ευρώ, τότε πρέπει να ξέρετε ότι η Ελλάδα μάλλον θα αργήσει να μιμηθεί την υπόλοιπη Ευρώπη στην εμπορευματοποίηση των αγαθών που της χάρισε η φύση.

Ελπίζω να δημοσιεύσετε την επιστολή μου και να αποκαταστήσετε την εικόνα της Ελλάδας, η οποία παραποιείται με το σκίτσο που έχετε δημοσιεύσει.

Με εκτίμηση
Γιάννης Βασιλειάδης
Μαθητής του 1ου Γυμνασίου ...

- 2** Υπόθεσε ότι είσαι Έλληνας που ζει στο εξωτερικό και παρακολουθείς συχνά τις ειδήσεις από δορυφορικά προγράμματα ελληνικών τηλεοπτικών σταθμών. Ποια εικόνα θα σχημάτιζες για την Ελλάδα; Να γράψετε μια επιστολή στους τηλεοπτικούς σταθμούς σχετικά με αυτό το θέμα.

Μόναχο, 20-10-20...

Προς τον τηλεοπτικό σταθμό

Κύριε Διευθυντά,

Παρακολουθώ σχεδόν καθημερινά μαζί με τους γονείς μου τις ειδήσεις από την πατρίδα μέσω του δορυφορικού προγράμματος ορισμένων ελληνικών τηλεοπτικών σταθμών. Διαπίστωσα όμως ότι προβάλλετε συνεχώς μία Ελλάδα όπου κυριαρχούν η φτώχεια, η μιζέρια, τα παράπονα, η γκρίνια, η δυστυχία, οι καταστροφές και τα εγκλήματα. Πολλές φορές αναρωτιέμαι μήπως η σημερινή Ελλάδα δεν έχει καμία απολύτως σχέση με τον πολιτισμό, τις επιστήμες, τα γράμματα, τις τέχνες, την πρόοδο και την ανάπτυξη. Σπάνια αντικρίζει κανείς στα τηλεοπτικά κανάλια εικόνες που έχουν σχέση μ' αυτά τα θέματα, κι αυτές κυρίως για να ασκηθεί κριτική και να αποδοθεί μομφή σε κάποιους ανθρώπους. Όταν μάλιστα επισκέπτομαι κατά καιρούς την πατρίδα, δε σας κρύβω ότι έχω μεγάλο άγχος, γιατί φοβάμαι πως θα αντικρίσω μόνο τις «μαύρες» εικόνες των ειδήσεων.

Δεν αμφισβητώ ότι αυτές οι εικόνες είναι μέρος της καθημερινής ζωής στην Ελλάδα. Ωστόσο μέρος της καθημερινής ζωής στην Ελλάδα είναι και οι νέες σύγχρονοι λεωφόροι, οι νέοι αυτοκινητόδρομοι, τα αεροδρόμια, οι γέφυρες και τα νέα στάδια, οι σύγχρονοι χώροι για την προβολή της τέχνης και του πολιτισμού, η ομορφιά της πατρίδας μας. Μέρος της καθημερινής ζωής είναι ακόμη τα καθημερινά δείγματα απλότητας και ανθρώπινης ζεστασιάς, οι χαρούμενοι και αισιόδοξοι άνθρωποί της, που γεμίζουν τα βράδια τους δρόμους και τις πλατείες απολαμβάνοντας το θαυμάσιο κλίμα της και αποδεικνύοντας την αγάπη για τη ζωή, που έχει τη ρίζα της στα αρχαία χρόνια.

Για όλους εμάς που ζούμε στο εξωτερικό, αλλά και για σας, πιστεύω, που ζείτε στην πατρίδα, θα ήταν μια μικρή παρηγοριά να παρουσιάζατε πιο συχνά και τις ωραίες πλευρές της.

Με εκτίμηση
Νίκος Μιχαηλίδης

ΚΡΙΤΗΡΙΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

Α. ΚΕΙΜΕΝΟ

Ο ελληνικός πολιτισμός

Δεν υπάρχει αμφιβολία πως αυτός ο τόπος, «ο μικρός ο μέγας», αν ξεχωρίζει για κάτι διαχρονικά, αν είναι ευρύτερα ακουστός στα πέρατα του κόσμου είναι για τον πολιτισμό του. Ο ελληνικός πολιτισμός είναι το μέγα κεφάλαιο αυτής της χώρας αλλά συγχρόνως και σημείο αναφοράς στην εξέλιξη του ανθρωπίνου πνεύματος. Η σύλληψη του πολιτισμού από τους Έλληνες ως καλλιέργειας της προσωπικότητας του ατόμου, με θεσμούς, αρχές, αξίες και ιδανικά που έχουν ως επίκεντρο τον άνθρωπο, είναι ένα πρότυπο που μπορεί και σήμερα να εμπνεύσει τον άνθρωπο όπου γης. Ακόμη, η επίσης ελληνική ταύτιση του πολιτισμού με την παιδεία, με την ολόπλευρη καλλιέργεια του ατόμου μέσα από πνευματικές αναζητήσεις και προβληματισμούς διά βίου, είναι μια πρόταση ζωής του Ελληνισμού που ξεπερνάει τα όρια του χρόνου και του χώρου και μπορεί να λυτρώσει τον άνθρωπο σε καθολική κλίμακα.

Το ερώτημα που προκύπτει σε σχέση με τον τόπο και τους ανθρώπους που εγέννησαν αυτόν τον πολιτισμό, σε σχέση δηλ. με την Ελλάδα και τους Έλληνες και σε σχέση με τη συλλογική τους έκφραση, την Ελληνική Πολιτεία, είναι με ποιους τρόπους αυτός ο πολιτισμός μπορεί και σήμερα, με τη διαφορετική δομή, έκταση και νοοτροπία του σύγχρονου κόσμου, να έχει μια παρουσία προς τα έξω όχι με πομπώδεις «σωτηριολογικές» αξιώσεις αλλά ως αξιοπρεπής, σεμνή, ουσιαστική πρόταση, με την αρχοντιά μιας υπαρκτής και αναγνωρισμένης προσφοράς, με τη φιλοδοξία μιας άλλης φωνής, όχι μεγάλης και δυναμικής, με αίσθηση ορίων αλλά και με τόλμη και πίστη στην αξία μιας τέτοιας πρότασης. Αναφέρομαι στον **ελληνικό ανθρωπισμό**, όπως εδραιώθηκε στην αρχαιότητα και ανανεώθηκε στην Αναγέννηση και όπως ενέπνευσε τον ευρωπαϊκό πολιτισμό.

Γ. Μπαμπινιώτης, «Η ελληνική πρόταση πολιτισμού», εφημ. ΤΟ ΒΗΜΑ, 7/5/2006
(απόσπασμα)

B. ΘΕΜΑΤΑ

1 Σε τι ξεχωρίζει, κατά τον συγγραφέα, αυτός ο τόπος, «ο μικρός ο μέγας», όπως αποκαλεί την Ελλάδα, και με ποια επιχειρήματα αιτιολογεί την άποψή του;
(μονάδες 6)

2 α. Στην πρώτη παράγραφο του κειμένου να βρείτε τέσσερα παραδείγματα προτάσεων (κύριων ή δευτερευουσών) που να συνδέονται παρατακτικά ή υποτακτικά ή να παρατίθενται ασύνδετες μεταξύ τους.
(μονάδες 2)

β. Να αντικαταστήσετε τις υπογραμμισμένες λέξεις της δεύτερης παραγράφου (συλλογική, διαφορετική, σύγχρονου, αξιοπρεπής) με τις αντώνυμές τους.
(μονάδες 2)

3 ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΛΟΓΟΥ

Να γράψεις ένα άρθρο στο περιοδικό του σχολείου σας με θέμα την προβολή και διάδοση του ελληνικού πολιτισμού στο εξωτερικό και στους ξένους επισκέπτες της χώρας μας. Να τονιστούν ιδιαίτερα οι τρόποι με τους οποίους μπορεί να συμβάλει τόσο η πολιτεία όσο και ο καθένας από εμάς ως άτομο προς την κατεύθυνση αυτή.
(250-300 λέξεις)
(μονάδες 10)

Απαντήσεις στις σελ. 540-541